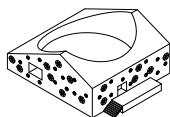
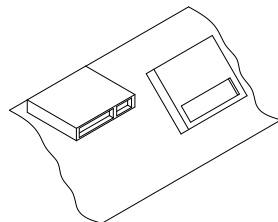
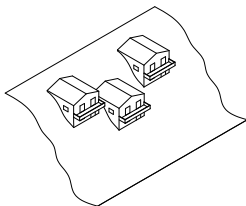
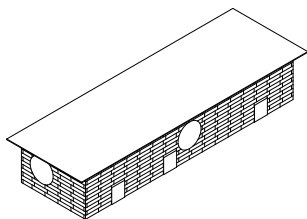
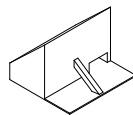
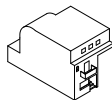

Ερευνητική Εργασία | Αναστασία Τσάλμα | Οκτώβριος 2022
Επιβλέπων : Ανδρέας Νικολοβγένης | Επίκουρος Καθηγητής
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων | Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Το σύγχρονο “ανώνυμο”ως αφετηρία αρχιτεκτονικής δημιουργίας

Ευχαριστώ όλους εσάς που ήσασταν δίπλα μου σε αυτό το όμορφο ταξίδι και πιστέψατε σε εμένα. Σας αγαπώ.

Περίληψη

Η ερευνητική εργασία πραγματεύεται ποια είναι τα στοιχεία ανωνυμίας στη σύγχρονη εποχή τα οποία χρησιμοποιούνται ως αφετηρία για την τρέχουσα επώνυμη αρχιτεκτονική. Αρχικά, παρουσιάζονται συνοπτικά προηγούμενες εκφράσεις του ανώνυμου στην αρχιτεκτονική. Έπειτα μέσω παραδειγμάτων, αναδεικνύονται στοιχεία ανωνυμίας, τα οποία εμφανίζονται να χρησιμοποιούνται σήμερα, και αναδεικνύεται η προέλευσή τους. Μέσω των σύγχρονων αρχιτεκτονικών παραδειγμάτων, είτε μεμονωμένων, είτε μέρος συστηματικών προσεγγίσεων, αποκαλύπτονται οι τρόποι / τα εργαλεία μέσω των οποίων τα ανώνυμα στοιχεία εντάσσονται στην επώνυμη αρχιτεκτονική.

Abstract

The diploma research thesis deals with contemporary vernacular elements, which are used as a starting point in contemporary architecture. First, various previous expressions of the vernacular in architecture are presented. Then, through examples, the vernacular elements that are used today are highlighted, while their origins are being traced. Finally, the research focuses on the analysis of contemporary architecture projects, which are either individual or part of typological approaches, in order to show the ways / tools through which the vernacular elements are integrated into signed architecture.

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο 1: Η οικονομία ως αφετηρία ανωνυμίας	15
- Quinta Monroy, Iquique, Chile, 2003	19
- Manifesto City, Mulhouse , 2001-2005	27
- Maison Dordogne, Dordogne, 1997	37
Κεφάλαιο 2: Η ανωνυμία του εφήμερου ή του ευτελούς	47
- Ricola storage building, Laufen, 1988	49
- Ricola Kräuterzentrum, Laufen, 2012	57
- Casa Gordillo, Villanueva de la Cañada, 1993	65
- Garoza House, Ávila, 2010	71
Κεφάλαιο 3: Η «μνημειοποίηση» του ανώνυμου	79
- Auditorium A, Portalegre, 2011	81
- Two Houses in Ponte de Lima, Ponte de Lima, 2002	89
- Auditorium Plantahof, Landquart, 2010	97
- Atelier Bardill, Scharans, 2007	105
Κεφάλαιο 4: Το ανώνυμο ως pop ή/ και ως ειρωνεία	113
- Petralona House, Athens, 2011-2020	115
- Nadja, Athens, 2014	129
- Silodam, Amsterdam, 2003	137
- Didden Village, Rotterdam, 2002 – 2006	145
Συμπεράσματα	154
Πίνακας εικόνων	158
Βιβλιογραφία	162

Εισαγωγή

*Η αληθινή αρχιτεκτονική είναι μια κατασκευή που δίνει μορφή σε λειτουργίες ζωής. Το κάθε χτίσμα είναι ένα δοχείο ζωής για να υπηρετεί συγκεκριμένες πρακτικές σκοπιμότητες, σύμφωνα με το πνεύμα και τα ιδανικά της κάθε εποχής.*¹
Άρης Κωνσταντινίδης

Η ανώνυμη αρχιτεκτονική, αποτελείται από αυθόρμητα κτίσματα, ανειδίκευτων δημιουργών, συχνά ευρηματικών. Πρόκειται για μια αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες, από ανώνυμους χτίστες που μπορεί να ονομαστεί με διαφορετικούς τρόπους και απαντάται στην βιβλιογραφία ως ανώνυμη, αυθόρμητη, αυτόχθων, αγροτική, λαϊκή, χειροποίητη. Τα λαϊκά κτίσματα ή αλλιώς ανώνυμα, έχουν μια άμεση σχέση με τον άνθρωπο - δημιουργό και τη φύση. Συνδυάζονταν και τοποθετούνταν πάντα σύμφωνα με το φυσικό περιβάλλον στο οποίο ανήκαν, ενώ καθοδηγούνταν από το αναγκαίο, έχοντας έναν γενικά απλοϊκό τρόπο κατασκευής. Όπως σημειώνει ο Άρης Κωνσταντινίδης που εμπνεύστηκε από τα λαϊκά κτίσματα, «στο ανώνυμο χτίσμα του κάθε τόπου και της κάθε εποχής λύνονται με τον πιο απλό και πιο αβίαστο τρόπο τα ίδια προβλήματα που έρχεται να λύσει το καλλιεργημένο άτομο και ο σπουδαγμένος αρχιτέκτονας στην σημερινή εποχή.»² Πρόκειται για μια απλή, λιτή, με καθαρές μορφές αρχιτεκτονική, με τη χρήση συνήθως τοπικώς υλικών, που απαιτούσε λίγες τεχνικές γνώσεις. Στις ανώνυμες δομές αναπτύσσεται μια σχέση μεταξύ της κατασκευής και υλικού, της λειτουργικής ανάγκης και της μορφής, δημιουργώντας ένα αρχιτεκτονικό σύνολο με συνέπεια και ισορροπία, φέρνοντας στην επιφάνεια πολλές πτυχές της κοινωνίας και της καθημερινότητας.

Στο βιβλίο “Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture” που συνοδεύει την ομώνυμη έκθεση στο MoMA σε επιμέλεια του Bernard Rudofsky που έγινε το 1964, γίνεται αναφορά στην αρχιτεκτονική χωρίς αρχιτέκτονες. Συγκεκριμένα, εισάγει την άγνωστη αρχιτεκτονική, που δεν παράγεται από ειδικούς, αλλά από την αυθόρμητη και συνεχή δραστηριότητα ενός ολόκληρου λαού με κοινή κληρονομιά, ενεργώντας μέσω εμπειρίας, δηλαδή την ανώνυμη αρχιτεκτονική. Η ομορφιά αυτής της «πρωταρχικής» αρχιτεκτονικής θεωρείται τυχαία, αλλά σήμερα αναγνωρίζεται σε αυτή μια μορφή τέχνης που προέκυψε από την ανθρώπινη νοημοσύνη και εφαρμόστηκε με μοναδικούς τρόπους. Στόχος της είναι να σπάσει τις στενές έννοιες μας με την τέχνη του κτιρίου εισάγοντας τον άγνωστο κόσμο, της μη ελεγχόμενης αρχιτεκτονικής.³

¹ Κωνσταντινίδης Άρης, Για την Αρχιτεκτονική Δημοσιεύματα σε εφημερίδες, σε περιοδικά και σε βιβλία 1940-1982, Εκδ. ΠΕΚ, 2011, σελ.215

² ο.π. σελ 216

³ Bernard Rudofsky, Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture, Εκδ. University of New Mexico Press, 1964, σελ.3

Η ανώνυμη λαϊκή αρχιτεκτονική δεν περνάει από τους κύκλους της μόδας, είναι σχεδόν αμετάβλητη, χειροποίητη, ζωντανή, πηγαία. Η σύγχρονη αρχιτεκτονική μπορεί να ζει μέσα από τις νέες ιδέες, τα προϊόντα, τις οργανωτικές δομές και τις νέες μεθοδολογίες. Τα ανώνυμα οικοδομικά δημιουργήματα, τεχνογνωσίας των ανώνυμων οικοδόμων, θα αποτελούν πάντα πηγή έμπνευσης για την σύγχρονη αρχιτεκτονική δημιουργία. Διότι, όπως αναφέρει και ο Άρης Κωνσταντινίδης από τα ανώνυμα χτίσματα θα πρέπει να παίρνουμε *«την ουσία και όχι την μορφή»*.⁴

Οι δημιουργίες του σήμερα, όπως και κάθε περιόδου, δεν αποτελούν κάτι αμιγώς νέο. Αντίθετα, συχνότερα περιέχουν ως σπόρο στοιχεία από την αρχιτεκτονική του παρελθόντος, επώνυμη και ανώνυμη. Ειδικά για το ανώνυμο προηγούμενο αξίζει να παρατεθούν τα λόγια του καθηγητή Δημήτρη Φιλιππίδη που αναφέρει πως *«Αν μαθαίνουμε κάτι από την ανώνυμη αρχιτεκτονική, αυτό σχετίζεται με την ευρηματικότητα των ανειδίκευτων δημιουργών, την εφαρμογή αντισυμβατικών λύσεων που δεν θα τολμούσαν να ακολουθήσουν οι επαγγελματίες, και μια αυθόρμητη δημιουργικότητα ενάντια στο καθώς πρέπει»*, ενώ συνεχίζει λέγοντας πως *«χωρίς τα ανώνυμα χτίσματα θα ήταν αδύνατον να εξηγήσει κανείς γιατί η επίσημη, η «λόγια» αρχιτεκτονική είναι αυτή που είναι.»*⁵ Και τα σύγχρονα αρχιτεκτονικά έργα βρίσκονται σε ένα διαρκή διάλογο, με την ανώνυμη κατασκευή, και αποτελεί συχνά γενεσιουργός αιτία των νέων κτιρίων. Πολλοί σύγχρονοι αρχιτέκτονες βαδίζουν στα «χνάρια» των ανώνυμων οικοδόμων, δημιουργώντας νέες μορφές, κρατώντας όμως την ουσία των ανώνυμων κατασκευών. Σκοπός είναι τα νέα κτίρια να ανταποκρίνονται στις βασικές ανάγκες του ανθρώπου και στα καθημερινά προβλήματα που αντιμετωπίζει, όπως ακριβώς τα ανώνυμα προηγούμενά τους. Αυτό πραγματοποιείται μέσω διάφορων μεθόδων και η διαφορά εντοπίζεται στον σχεδιασμό που συνθέτει όλα τα στοιχεία κάθε φορά.

Η παρούσα έρευνα, μέσω της μελέτης παραδειγμάτων, θα αποπειραθεί να δείξει την παρουσία στοιχείων ανωνυμίας σε σύγχρονα αρχιτεκτονικά έργα. Στα επόμενα κεφάλαια θα αναλυθούν δεκαπέντε σύγχρονα αρχιτεκτονικά έργα, τα οποία έχουν επιρροές από την ανώνυμη δημιουργία, σε τέσσερις θεματικές κατηγορίες, βάσει της προέλευσης του ανώνυμου προηγούμενου. Η ανάλυση θα πραγματοποιηθεί σε δύο στάδια, αφενός στον εντοπισμό των ανώνυμων προηγούμενων και αφετέρου στην διαπίστωση των μεθόδων, του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δηλαδή, που αναβιβάζει τη σύνθεση των ανώνυμων στοιχείων σε επώνυμο έργο.

⁴ Κωνσταντινίδης Άρης, Για την Αρχιτεκτονική Δημοσιεύματα σε εφημερίδες, σε περιοδικά και σε βιβλία 1940-1982, Εκδ. ΠΕΚ, 2011, σελ. 217,

⁵ <https://www.lifo.gr/culture/design/i-parexigimeni-anonymi-arhitektoniki-tis-kathimerinotitas>

Κεφάλαιο 1: Η οικονομία ως αφετηρία ανωνυμίας

Η πρώτη κατηγορία παραδειγμάτων αναφέρεται σε έργα που εστιάζουν στο ζήτημα της οικονομικής κατοικίας. Το ζήτημα της κατοικίας διαχρονικά, και ιδίως τα τελευταία χρόνια, επηρεάζεται από τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία παγκοσμίως. Οι άνθρωποι, αδυνατούν να βρουν μια οικονομική κατοικία για να ζήσουν, λόγω του υψηλού κόστους κατασκευής και ενοικίασης. Γι' αυτό τον λόγο, έχουν αρχίσει να δημιουργούνται νέα πρότυπα κατοικίας. Τα πρότυπα αυτά δεν απλουστεύονται στην ελαχιστοποίηση των διαστάσεων ενός σπιτιού, που ήταν απάντηση προηγούμενων παραδειγμάτων οικονομικής κατοικίας, αλλά δημιουργούν έναν νέο τύπο, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των κατοίκων, με χαμηλό κόστος κατασκευής και υλικά που μέχρι τώρα χρησιμοποιούνταν σε άλλους τύπους κτιρίων. Η οικονομία των μέσων δεν είναι απλώς μια απολύτως απαραίτητη οικονομική στρατηγική αλλά μετατρέπεται σε μια σχεδιαστική μέθοδο.

Ως μια οργανωμένη προσπάθεια επίλυσης του ζητήματος της οικονομικής κατοικίας, είναι η εξελισσόμενη - αναπτυσσόμενη κατοικία (incremental housing) που αναφέρεται στη σταδιακή ανάπτυξη του κατοικήσιμου χώρου. Η σταδιακή στέγαση είναι μια διαδικασία βήμα προς βήμα, (starter house, phased-development house, incremental housing, owner-driven house) και αποτελεί προσιτό οικονομικά τρόπο για τη γρήγορη εγκατάσταση οικογενειών στον ελάχιστο χώρο από άποψη δόμησης και υποδομών.⁶ Επικεντρώνεται στις συνθήκες στέγασης, τα οικονομικά υλικά, τις υποδομές, τη γη. Βασίζεται σε ένα προοδευτικό σύστημα, όπου η κατασκευή είναι ημιτελής αλλά σε κατάσταση ώστε μπορεί να κατοικηθεί. Τα σπίτια σχεδιάζονται με τέτοιον τρόπο, ώστε ο χρήστης να είναι αυτός που θα τελειώσει την κατασκευή σύμφωνα με τις δικές του ανάγκες, το δικό του γούστο, κυρίως δε τα διαθέσιμα οικονομικά. Η σταδιακή στέγαση μπορεί να περιγραφεί ως η αντίστροφη εκδοχή της τυπικής διαδικασίας οικοδόμησης και χρηματοδότησης ενός σπιτιού. Στην τυπική διαδικασία, το σπίτι είναι στη διάθεση των ιδιοκτητών ολοκληρωμένο, από την πρώτη ημέρα της κατοχής του και χρηματοδοτείται μέσω στεγαστικού δάνειου μακράς περιόδου απόσβεσης ενώ το σπίτι ήδη χρησιμοποιείται. Αντίθετα, στη σταδιακή διαδικασία κατασκευής, το σπίτι αποκτάται μόνο με τις βασικές υποδομές και αναβαθμίζεται αργότερα, με το ρυθμό που προσαρμόζεται στη χρηματοδοτική ικανότητα των οικογενειών, μέσω αποταμιεύσεων ή μικροδανείων, πράγμα που απαιτεί την αναμονή μέχρι το τελικό στάδιο για την απόκτηση της ολοκληρωμένης κατοικίας.⁷

⁶ Reinhard Goethert, «INCREMENTAL HOUSING - A proactive urban strategy», Σεπτέμβριος 2010, <http://web.mit.edu/incrementalhousing/articlesPhotographs/pdfs/PagesMondayMag.pdf>

⁷ Margarita Greene και Eduardo Rojas, Incremental Construction: A Strategy to Facilitate Access to Housing, Απρίλιος 2008

Με κύριο θέμα τη σταδιακή στέγαση, θα εξεταστούν τρεις εκδοχές της όπου αναγνωρίζονται νέα στοιχεία ανωνυμίας. Το “Quinta Monroy”, έργο του αρχιτέκτονα Alejandro Aravena – Elemental και τα έργα “Manifesto City” και “Maison Dordogne”, έργα των αρχιτεκτόνων Anne Lacaton και Jean-Philippe Vassal.

Quinta Monroy, Iquique, Chile, 2003

Το έργο Quinta Monroy δημιουργήθηκε από τον Alejandro Aravena, και την ομάδα Elemental. Πρόκειται για ένα συγκρότημα κατοικιών, συνολικού εμβαδού 5.000 τ.μ., για την εγκατάσταση 100 οικογενειών, στο κέντρο του Iquique στη Χιλή. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί, η χρηματική επιδότηση που δόθηκε από την κυβέρνηση της Χιλής, ύψους 75.000 δολαρίων για τη γη, τις υποδομές και τον σχεδιασμό.⁸

Όσον αφορά στον σχεδιασμό των κατοικιών, υπάρχουν βασικές μορφές βασισμένες στην ανώνυμη αρχιτεκτονική και τα λαϊκά σπίτια. Αρχικά, οι κατοικίες έχουν τοποθετηθεί σε σειρά, κάνοντας πιο αποτελεσματική την χρήση γης, αντί να είναι μεμονωμένες και απομακρυσμένες η μία από την άλλη (εικ.1). Οι κατοικίες αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο κτίριο που έχει πρώτο και δεύτερο όροφο. Στο ισόγειο και δίπλα από κάθε κατοικία, δημιουργούνται κενά-αναμονές ώστε οι κάτοικοι να μπορούν να επεκτείνουν τις κατοικίες τους αν επιθυμούν. Ο αρχικός δομημένος χώρος είναι 30 τ.μ. και περιλαμβάνει τις απαραίτητες λειτουργίες, ενώ με την επέκταση μπορεί να φτάσει στο τελικό σενάριο μιας κατοικίας 72 τ.μ. (εικ.2). Αναμονές υπάρχουν και στην πρόσοψη των κτιρίων, καθώς τα παράθυρα είναι σχεδιασμένα ως ένα πλαίσιο που μπορεί να συμπληρωθεί ανάλογα με την επιλογή των ενοίκων, είτε με υαλοπίνακες είτε με πλήρη πετάσματα. Επιπλέον στοιχείο του εξωτερικού είναι οι σκάλες, μία για κάθε κατοικία, οι οποίες μέσω της έντονης κλίσης τους και της κατασκευής τους από φθηνή μοριοσανίδα, δίνουν την αίσθηση της ανεμόσκαλας που χρησιμοποιείται στις οικοδομές, κάνοντας πιο φανερό το στοιχείο της πρόχειρης κατασκευής και του εφήμερου (εικ.3).

Στο εσωτερικό των κατοικιών έχουν δημιουργηθεί κατ'αρχάς μόνο οι απαραίτητες λειτουργίες όπως οι κουζίνες, τα μπάνια, οι σκάλες, οι διαχωριστικοί τοίχοι. Πιο αναλυτικά, στην κουζίνα, έχει αρχικά δημιουργηθεί μόνο ένας νεροχύτης, εκτεθειμένος, χωρίς καμία επικάλυψη, ή υποδομή αποθήκευσης, ως μια πρόχειρη κατασκευή (εικ.4). Επίσης, όσον αφορά στους τοίχους είναι από εμφανές οπλισμένο σκυρόδεμα, χωρίς καμία επιμέλεια στον ξυλότυπο, χωρίς κάποιο φινιρίσμα και άβαφο, αφήνοντας τους ενοίκους να το διαχειριστούν όπως επιθυμούν (εικ.5). Τα χωρίσματα στα εσωτερικά των κατοικιών, είναι μη φέροντες τοίχοι είτε από ξύλινα πετάσματα, είτε από εμφανή σκελετό γυψοσανίδας. Οι πόρτες, όπου είναι κατασκευασμένες από ξύλο, κλείνουν με κλειδαριά που τοποθετείται συνήθως στις αυλόπορτες των σπιτιών (εικ.6).

⁸ <https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental>

Εικόνα 1 : Κατοικίες σε σειρά

Εικόνα 2 : Αρχικός δομημένος χώρος / επέκταση της κατοικίας

Εικόνα 3 : Εξωτερική σκάλα / Ανεμόσκαλα

Εικόνα 4 : Εσωτερικό κατοικιών, εκτεθειμένη δομή χωρίς φινιρίσματα

Εικόνα 5 : Διαμόρφωση εσωτερικού από τους κατοίκους

Εικόνα 6 : Μη φέροντες τοίχοι, εμφανής σκελετός
γυψοσανίδας, κλειδαριά αυλόπορτας

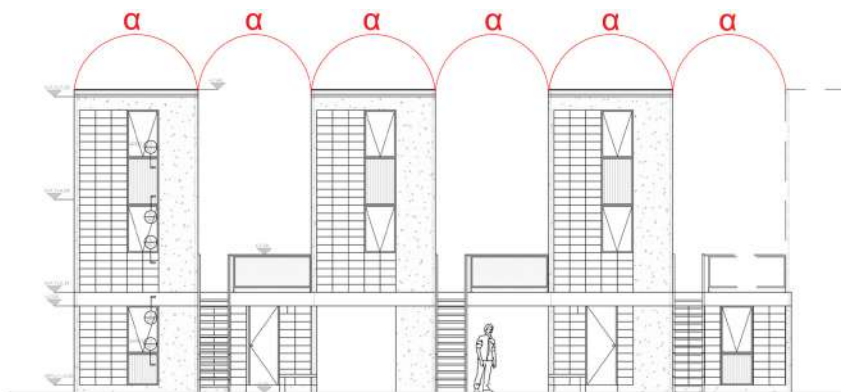
Όλα αυτά τα στοιχεία που αναφέρθηκαν, συναντιούνται σε κατοικίες όπου ανώνυμοι κτίστες ή/και ιδιοκτήτες έχουν κατασκευάσει μόνοι τους, ή σταδιακά με τα υλικά που έβρισκαν στο εμπόριο και σίγουρα ήταν οικονομικά, αντίστοιχα και με τις απλούστερες, γρηγορότερες και οικονομικότερες μεθόδους.

Αυτό όμως που κάνει το σύνολό το κατοικιών Quinta Monroy να αποκλίνει από την ανωνυμία είναι ο τρόπος και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν οι Elemental και ο Alejandro Aravena:

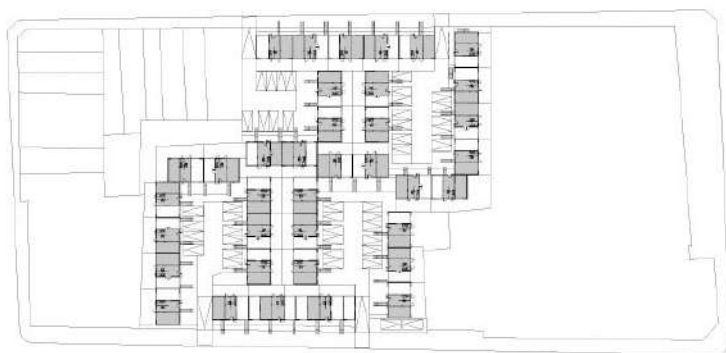
– Στη γενική διάταξη αναγνωρίζονται αναλογίες και ρυθμός, καθώς ο κενός χώρος μεταξύ των κατοικιών (αναμονές) είναι ίσος με τις κατοικίες (εικ.7).

– Επιπλέον, ο τρόπος που έχουν τοποθετηθεί η μία δίπλα στην άλλη δημιουργεί μια περίκλειστη πλατεία, έναν συλλογικό κοινόχρηστο χώρο μεταξύ των κατοικιών, κάτι που δεν υπάρχει στις ανώνυμες, καθώς κάθε κατοικία δεσμεύει χωρίς σαφές όριο τον δημόσιο χώρο (εικ.8).

– Η πολλαπλότητα και η ευελιξία των κτιρίων επεκτείνεται και σε άλλους χώρους, όπως είναι οι ημιτελείς εξώστες δωματίων, οι οποίοι μπορούν να παραμείνουν ανοιχτοί, να αλλάζουν χρήση εφόσον κλείνουν, δημιουργώντας χώρους διπλού ύψους στο κτίριο που προφέρουν ενδιαφέρουσες οπτικές και την εικόνα ενός μεγαλύτερου εσωτερικού χώρου (εικ.9).

Εικόνα 7 : Ρυθμός και αναλογίες κατοικίας- εξώστες

Εικόνα 8 : Περίκλειστη πλατεία

Εικόνα 9 : Ευελιξία κτιρίων, μετατροπή σύμφωνα με τις ανάγκες των κατοίκων

Manifesto City, Mulhouse, 2001-2005

Το έργο *Manifesto City*, είναι ένα κτίριο κατοικιών που αποτελείται από 14 οικιστικές μονάδες και σχεδιάστηκε από την Anne Lacaton και τον Jean-Philippe Vassal. Πρόκειται για τμήμα ενός ευρύτερου συνόλου 61 κτιρίων κατοικιών, που υλοποιείται από πέντε αρχιτεκτονικές ομάδες, επεκτείνοντας την πόλη Mulhouse.⁹ Στόχος του προγράμματος, ήταν να δημιουργηθούν ποιοτικές κατοικίες, με μια απλή δομή ενός οικονομικού και αποδοτικού περιβλήματος.

Στο έργο εντοπίζονται στοιχεία της ανώνυμης αρχιτεκτονικής, τόσο σε κατασκευαστικό, όσο και σε συμβολικό επίπεδο. Το κτίρια κατ' αρχάς έχει μια απλή δομή. Είναι ανυψωμένο σε pilotis στα τρία μετρά, δημιουργώντας έναν κενό χώρο στο επίπεδο του εδάφους. Κάθε κατοικία αναπτύσσεται κυρίως στον πρώτο όροφο και χωρίζεται σε δύο τμήματα, ένα «κλειστό» και ένα «ανοιχτό» (εικ.10). Όσον αφορά στο κλειστό, είναι κατασκευασμένο από οπλισμένο σκυρόδεμα, εκτεθειμένο, χωρίς κανένα φινιρίσμα, ενώ και το δάπεδο είναι συνεχόμενο σκυρόδεμα, όμοιο με αυτό που διαστρώνεται σε βιομηχανικούς χώρους (εικ.11). Την ίδια λογική ακολουθούν και άλλα στοιχεία, όπως η μεταλλική σκάλα, η οποία είναι περιστρεφόμενη και δεν ταιριάζει με την τετράγωνη οπή που έχει δημιουργηθεί στην πλάκα του ορόφου (εικ.12). Εσωτερικά κάθε κατοικίας εμφανίζονται οι κύριες λειτουργίες, όπως η κουζίνα, το καθιστικό και τα δωμάτια. Όλα τα στοιχεία που ορίζουν τους χώρους είναι πρόχειρες κατασκευές με εκτεθειμένους αγωγούς, χωρίς επικαλύψεις και φινιρίσματα. Τα χωρίσματα είναι ημιδιάφανη αποκαλύπτοντας τι υπάρχει από πίσω (εικ.13).

Ο ανοιχτός όγκος, δεν είναι απλώς ένα μπαλκόνι. Εμφανίζεται ως ένα κέλυφος που θυμίζει τα συμβατικά θερμοκήπια μιας και υλοποιείται από σκελετό γαλβανισμένου χάλυβα, ενώ το περίβλημα του είναι από διαφανές πολυανθρακικό, παρέχοντας άφθονο φως στα διαμερίσματα. Εσωτερικά του θερμοκηπίου αναπτύσσεται μεγάλο μέρος της ζωής της κατοικίας, αλλάζοντας τους συμβατικούς τρόπους ορισμού της χρήσης κάθε χώρου. Με αυτόν τον τρόπο, τα μπαλκόνια μετατρέπονται σε καθιστικό, βιβλιοθήκη, τραπεζαρία, κουζίνα ακόμα και υπνοδωμάτιο, ως μια πρόχειρη κατασκευή που συνεχώς αλλάζει. Έτσι, κάθε κάτοικος διαμορφώνει τον χώρο του όπως επιθυμεί (εικ.14). Όσον αφορά στις όψεις των κατοικιών, που είναι στην ουσία οι όψεις των «θερμοκηπίων», ορίζονται από πανιά-τέντες για την ηλιοπροστασία και την ανεμοπροστασία, σύνθετες στις ανώνυμες κατοικίες, ειδικά στις παραθεριστικές. Αυτό ακολουθεί τον γενικό χαρακτήρα του κτιρίου, όπου ο κάτοικος μπορεί να το επιπλώσει και να το διαμορφώσει όπως επιθυμεί (εικ.15).

⁹ <https://arquitecturaviva.com/works/ciudad-manifesto-5>

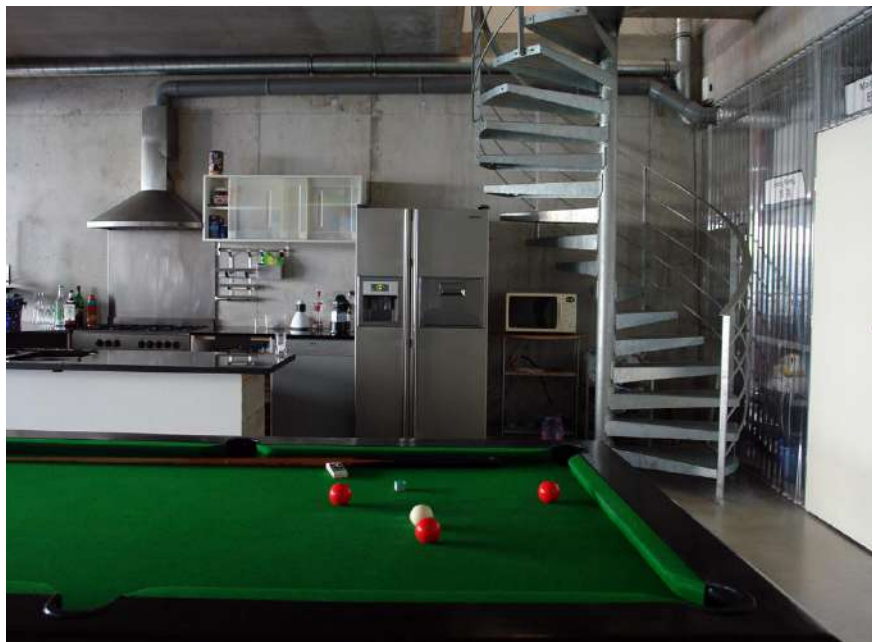
Εικόνα 10 : Κατοικία σε pilotis, δομή «κλειστή – ανοιχτή»

Εικόνα 11 : «Κλειστή δομή», εμφανές σπλισμένο σκυρόδεμα, κανένα φινίρισμα

Εικόνα 12 : Μεταλλική σκάλα, τετράγωνη οπή στην πλάκα, ημιδιαφανή χωρίσματα

Εικόνα 13 : Πρόχειρες κατασκευές, εκτεθειμένοι αγωγοί, κανένα φινιρίσμα

Εικόνα 14 : Μπαλκόνι, εσωτερική διαμόρφωση «θερμοκηπίου»

Εικόνα 15 : Κύρια όψη συνολικής δομής (θερμοκηπίου)

Ωστόσο, οι μέθοδοι και ο τρόπος που κάνει το έργο Manifesto City, να ξεχωρίζει είναι οι μεγάλες χειρονομίες των αρχιτεκτόνων στο σχεδιασμό του έργου:

– Τα κτίρια δεν αντιμετωπίζονται μεμονωμένα, αλλά το ένα ακολουθεί το άλλο, ως μια γενική εικόνα συγκροτήματος, εμφανιζόμενα ως μια μεγάλη υποδομή, ως ένα τεχνικό έργο (εικ.16).

– Το ύψος διαμερίσματος παύει να ακολουθεί τα πρότυπα μιας συμβατικής κατοικίας, ξεπερνώντας τα τρία μέτρα (εικ.18).

– Το μέγεθος του θερμοκηπίου–μπαλκονιού είναι σχεδόν διπλάσιο από την ίδια την κατοικία. Δεν αποτελεί απλά ένα κομμάτι της, ένα παράθεμα, αλλά είναι η ίδια η κατοικία (εικ.19).

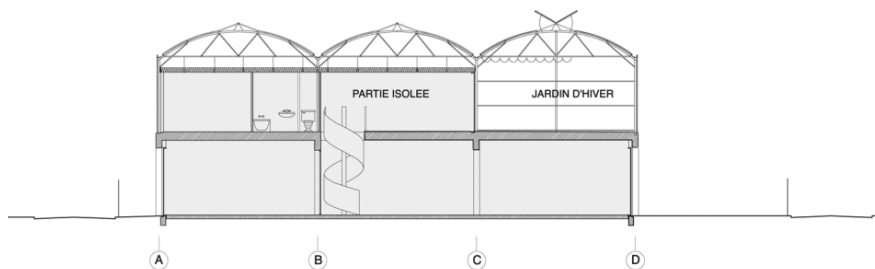
– Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και η διαφάνεια, ως ένας κενός «καμβάς», όπου οι κάτοικοι επάνω του τοποθετούν μεγάλα κομμάτια από πανιά, κουρτίνες και σεντόνια, δημιουργώντας την όψη του συγκροτήματος. Η οργάνωση των υφασμάτων σε σχεδιασμένους οδηγούς, πέραν του ότι επιτρέπουν την ευελιξία, εμφανίζουν μια οργανωτική λογική που δεν υπάρχει στα αντίστοιχα ανώνυμα πρότυπα. (εικ.20,21)

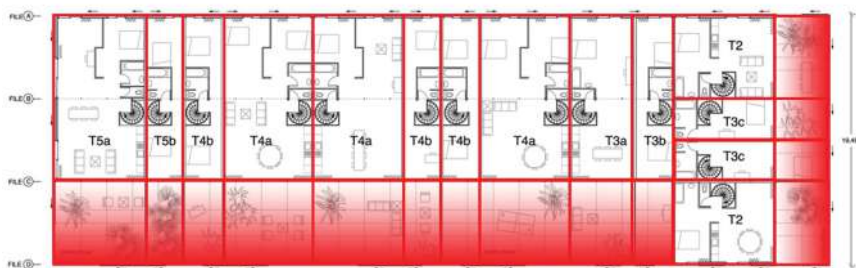
Εικόνα 16 : Γενική εικόνα συγκροτήματος

Εικόνα 17 : Εσωτερική αυλή συγκροτήματος

Εικόνα 18 : Ύψος κτιρίου

Εικόνα 19 : Θερμοκήπιο σε σχέση με την κατοικία

Εικόνα 20 : Εσωτερική όψη συγκροτήματος

Εικόνα 21 : Εσωτερική όψη συγκροτήματος

Maison Dordogne, Dordogne, 1997

Το Maison Dordogne αποτελεί μία κατοικία σε ένα οικόπεδο στην ύπαιθρο της Γαλλίας, σχεδιασμένο επίσης από την Anne Lacaton και τον Jean-Philippe Vassal. Βρίσκεται μέσα στη φύση, περιτριγυρισμένο από λεύκες και είναι προσανατολισμένο στον άξονα βορρά-νότου, ώστε να επιτρέπει την καλύτερη θέα και τη βέλτιστη ηλιοφάνεια.

Η δομή του κτιρίου θυμίζει αυτή των θερμοκηπίων και των μεταλλικών αποθηκών. Πρόκειται για ένα μακρύ υπόστεγο, με δίρριχτη στέγη, που τοποθετείται με τέτοιο τρόπο στο τοπίο χωρίς να τραβάει την προσοχή (εικ.22,23). Νοητά, το κτίριο χωρίζεται σε τρεις διαφορετικούς χώρους, δύο ανεξάρτητους χώρους διαβίωσης όπου αναπτύσσονται όλες οι κύριες λειτουργίες που χρειάζεται η οικογένεια και έναν ενδιάμεσο κεντρικό χώρο ανάπαυσης. Η διαφορά τους έγκειται στον τρόπο επεξεργασίας των δύο χώρων διαβίωσης που αποτελούνται από σταθερούς τοίχους, συρόμενα κουφώματα και σκούρα αλουμινίου εξωτερικά (εικ.24,25). Όσον αφορά στα υλικά που έχουν χρησιμοποιηθεί, η επικάλυψη των τοίχων είναι από πάνελ κόντρα-πλακέ θαλάσσης τοποθετημένα με τυχαίους αρμούς, το δάπεδο είναι βιομηχανικό και η οροφή καλύπτεται από φύλλα κυματοειδούς αλουμινίου στερεωμένα σε ξύλινα δοκάρια, κατά τον συνήθη τρόπο των γειτονικών αγροτικών κτιρίων. Ακόμα, η επίπλωση είναι πρόχειρη, υπαίθριου χώρου, έχοντας την αίσθηση μιας εξοχικής κατοικίας που διαθέτει μόνο τα απαραίτητα (εικ.26,27).

Ο ενδιάμεσος κεντρικός χώρος ανάπαυσης, έχει την μορφή θερμοκηπίου. Δεν θερμαίνεται ούτε κλιματίζεται, φωτίζεται από διαφώτιστα κυματοειδή φύλλα στην οροφή και αερίζεται διαμπερώς όταν ανοίγουν τα συρόμενα πάνελ της όψης, αποτελώντας την αυλή του σπιτιού, ένα ευχάριστο σημείο συνάντησης για την οικογένεια. Το δάπεδο είναι κατασκευασμένο από έτοιμα ξύλινα πλακίδια του εμπορίου, τοποθετημένα πάνω σε άμμο, όπως στις παραθαλάσσιες εξοχικές κατοικίες. Αυτό το στοιχείο γίνεται ακόμα πιο έντονο και με τη διαμόρφωση εσωτερικά με καρέκλες θαλάσσης και ομπρέλα (εικ.28,29). Αποτέλεσμα αυτής της διαμόρφωσης είναι ότι οι διάφοροι χώροι του σπιτιού έχουν μια μεταβλητή «κλιματική» ατμόσφαιρα, προσφέροντας στους κατοίκους τη δυνατότητα μετανάστευσης από το ένα σημείο στο άλλο ανάλογα με την εποχή και την ώρα της ημέρας.¹⁰

¹⁰ <https://www.atlasofplaces.com/architecture/maison-dordogne/>

Εικόνα 22 : Σχέση με το περιβάλλον

Εικόνα 23 : Σχέση με το περιβάλλον

Εικόνα 24 : Δομή κτιρίου

Εικόνα 25 : Μεταλλικά πάνελ, σταθεροί τοίχοι

Εικόνα 26 : Επικάλυψη των τοίχων από πάνελ κόντρα-πλακέ θαλάσσης, βιομηχανικό δάπεδο

Εικόνα 27 : Πρόχειρη επίπλωση

Εικόνα 28 : Ενδιάμεσος χώρος ανάπαυσης, εσωτερική αυλή κατοικίας, εξοχική επίπλωση

Εικόνα 29 : Μορφή θερμοκηπίου, ενδιάμεσος χώρος ανάπαυσης

Τα παραπάνω θα μπορούσε να τα συναντήσει κανείς σε πολλές ανώνυμες κατασκευές στην περιφέρεια αλλά και αλλού. Όμως, οι διάφορες σχεδιαστικές χειρονομίες μεταβάλλουν την ανώνυμη αφορμή σε εμπρόθετο έργο.

— Αρχικά, το μεγάλο μήκος γραμμικό κτίριο εμφανίζει καθαρότητα και παρουσία που δεν διαθέτουν τα γειτονικά του ανώνυμα. (εικ.30,31)

— Τα ανοίγματα στο κτίριο έχουν ίδιες διαστάσεις ακριβώς με τα σταθερά τμήματα, ακολουθώντας ένα ρυθμό ίσων διαστημάτων. Επίσης, τελειώνουν ακριβώς στο σημείο όπου αρχίζει η οροφή εμφανιζόμενα περισσότερο ως διακοπές του τοίχου παρά ως συνήθεις οπές. Ο ρυθμός των ανοιγμάτων (κλειστό–ανοιχτό), στις δύο επιμήκεις όψεις προσφέρει τεράστια διαφάνεια, επιτρέποντας από μέσα μια σχεδόν αδιάλειπτη θέα στην ύπαιθρο. Έτσι, δημιουργείται μια άμεση σχέση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού και ένας συνολικά ρευστός χώρος (εικ.32).

— Ένα ακόμα στοιχείο αποτελεί και αυτό της επιμελημένης διαμπερούς κίνησης στο έργο, που υλοποιείται ως μία στοά, που διατρέχει όλο το μήκος του αντικειμένου (εικ.33,31). Οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες συγκεκριμένα αναφέρουν «Ο στόχος μας δεν είναι να φτιάχνουμε ερμητικά σφραγισμένα κουτιά, όπου οι ένοικοι θα έχουν ομοιόμορφες οπτικές, απτικές και θερμοκρασιακές αισθήσεις. Θέλουμε να εκφράσουμε διαφορετικά αισθητηριακά πράγματα χρησιμοποιώντας ρεαλιστικές και διαισθητικές λύσεις αξιοποιώντας τις τεχνικές γνώσεις του εμπορίου μας».¹¹

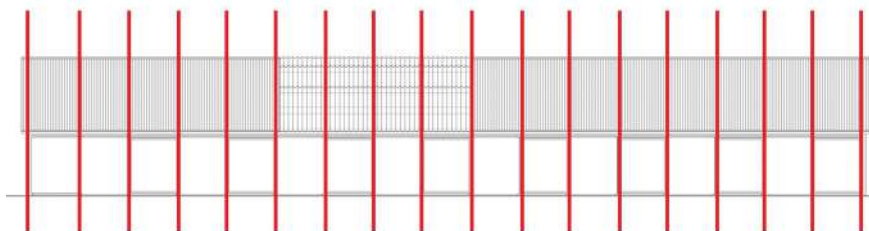
¹¹ <https://arquitecturaviva.com/works/casa-en-la-dordona>

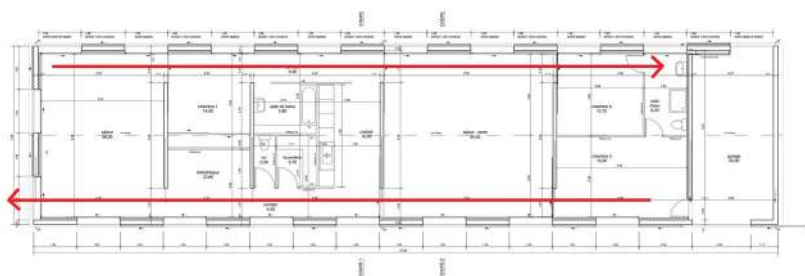
Εικόνα 30 : Καθαρότητα ογκοπλασίας

Εικόνα 31 : Καθαρότητα ογκοπλασίας-στοά/ διαμπερής κίνηση

Εικόνα 32 : Κλειστό – ανοιχτό, ρυθμός – αναλογίες

Εικόνα 33 : Διαμπερήs κίνηση - στοά

Κεφάλαιο 2: Η ανωνυμία του εφήμερου ή του ευτελούς

Το εφήμερο υποδηλώνει κάτι που διαρκεί πολύ μικρό χρονικό διάστημα, το μη μόνιμο, το πρόσκαιρο. Στην αρχιτεκτονική, το εφήμερο ταυτίζεται με την έννοια της άμεσης και εφήμερης στέγασης, συχνά αυτο-στέγασης. Η εφήμερη αρχιτεκτονική μπορεί να είναι ένα κτίριο, ένα τοπίο, κάθε ανθρώπινα κατασκευασμένο περιβάλλον που δημιουργείται για περιορισμένο χρόνο, παρόλο που η επίδρασή του μπορεί να συνεχιστεί για πολύ περισσότερο.¹² Εμφανίζεται σε έναν τόπο για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου θα στεγάσει μια λειτουργία.

Διαχρονικά το εφήμερο ή/και το ευτελές της ανώνυμης οικοδομίας παρουσιάστηκαν ως πρότυπα για νέα αρχιτεκτονική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εργασία του Άρη Κωνσταντινίδη για τα «Θεόκτιστα» και το ακόλουθο σημαντικό αρχιτεκτονικό του έργο του που λαμβάνει αφορμή από τις απλοϊκές αυτές ανθρώπινες κατασκευές που ήταν φτωχές σε υλικά και μεθόδους, αρκετές για την προστασία τους.¹³ Ή ακολούθως το βιβλίο «Αρχέτυπα» του Γ. Τριανταφύλλου που αναγνωρίζει συγγένειες μεταξύ εφήμερων δομών, κυρίως για την ενδιαίτηση ζώων με παραδείγματα σύγχρονης αρχιτεκτονικής.¹⁴

Για να διερευνηθεί η εξέλιξη στην αναβίβαση του ανώνυμου στοιχείου του εφήμερου, μετά τα κατά τα άλλα πολύ ενδιαφέροντα παραδείγματα-έργα του 20ου αιώνα, θα παρουσιαστούν ακολούθως τα έργα “Ricola storage Building” και “Ricola Kräuterzentrum” των Ελβετών αρχιτεκτόνων Jacques Herzog & Pierre de Meuron και οι κατοικίες “Gordillo House” και “Garoza House”, των Ισπανών αρχιτεκτόνων Inaki Abalos και Juan Herreros.

¹² Μακρή Κωνσταντίνα, Στρατιανίκη Στυλιανή, “Εφήμερη αρχιτεκτονική, η αμφισβήτηση της μονιμότητας” Διαλέξεις 2004.

¹³ Κωνσταντινίδης Άρης, ΤΑ ΘΕΟΧΤΙΣΤΑ Τοπία και σπίτια στη σύγχρονη Ελλάδα, ΠΕΚ (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ), Οκτώβριος 2008.

¹⁴ Τριανταφύλλου Γιώργος, ΑΡΧΕΤΥΠΑ από τις καλύβες και τα μαντριά στη σύγχρονη τέχνη και αρχιτεκτονική, Κ. ΑΔΑΜ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, Ιούλιος 2010.

Ricola storage building, Laufen, 1988

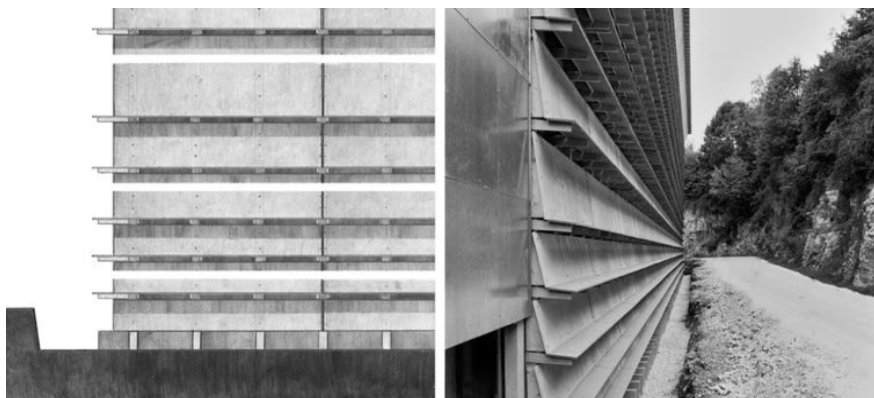
Ένα από τα πρώτα κτίρια των Jacques Herzog & Pierre de Meuron, που εισάγει στοιχεία του εφήμερου, είναι η αποθήκη Ricola. Πρόκειται για ένα κτίριο που εξυπηρετεί την πλήρως αυτοματοποιημένη αποθήκευση φαρμακευτικών βοτάνων της εταιρίας Ricola, από τα ελβετικά βουνά κοντά στην πόλη Laufen. Πρόκειται για ένα μεταλλικό κτίριο, ένας παραλληλεπίπεδος όγκος, μήκους 60 μ., πλάτους 26 μ. και ύψους 17 μ., κλειστός, χωρίς ανοίγματα. Τοποθετείται στα όρια του οικοπέδου και συγκεκριμένα βρίσκεται παράλληλα με τον πέτρινο τοίχο του γειτονικού λατομείου που έχει εγκαταλειφθεί, δημιουργώντας έναν ελεύθερο χώρο φόρτωσης.

Η μορφή του κελύφους εμπνέεται από τους σωρούς των φρεσκοκομμένων ξύλινων σανίδων που βρίσκονται στα πολυάριθμα πριονιστήρια της γύρω περιοχής. Η εικόνα της στοίβαξης σανίδων μεταφέρεται ως κομμάτια τοποθετημένα το ένα πάνω στο άλλο. Ο σκελετός του κτιρίου είναι κατασκευασμένος από ξύλο. Τα κομμάτια (από ίνες) βιδώνονται στο ξύλινο πλέγμα σε κατακόρυφη και οριζόντια διάταξη, με κενά, για να δημιουργούν το αεριζόμενο, δροσερό και στεγνό περιβάλλον που απαιτείται για την αποθήκευση των συγκεκριμένων εμπορευμάτων (εικ.34). Το κέλυφος χωρίζεται σε τρεις διακριτές ζώνες με πέντε «ράφια» η κάθε μία. Έτσι, το περίβλημα του κτιρίου, αποτελείται από ιλιγγιώδη διαδοχή λωρίδων και πάνελ από φύλλα ψευδαργύρου χωρίς κανένα φινίρισμα (εικ.35).¹⁵ Η κατακόρυφη διαδοχή ολοκληρώνεται από μια ξύλινη δομή με μικρό πρόβολο που αποκαλύπτει το γαλβανισμένο μεταλλικό κουτί του εσωτερικού κελύφους (εικ.36). Στην βάση του κτιρίου, οι δοκοί θεμελίωσης από σκυρόδεμα έχουν μείνει εκτεθειμένες, δίνοντας περεταίρω την αίσθηση μιας ευτελούς κατασκευής. Σε αυτό συμβάλλει η έλλειψη ανοιγμάτων, η απουσία φινιρισμάτων και τα αδρά εκτεθειμένα υλικά.

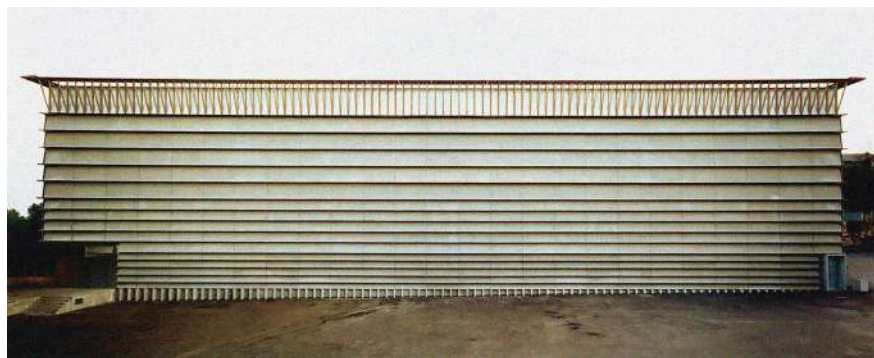
¹⁵ <https://arquitecturaviva.com/works/almacen-para-ricola-laufen-3>

Εικόνα 34 : Ξύλινο πλέγμα, σκελετός κτιρίου

Εικόνα 35 : Κέλυφος-λωρίδες

Εικόνα 36 : Βάση- Κορμός – Στέψη (συνολική όψη)

Αν και η μορφή του κτιρίου λαμβάνει αφορμή από την ανωνυμία του εφήμερου, αυτό που το κάνει το να ξεχωρίζει, να εμφανίζει πρόθεση σε αυτό, είναι κυριότερα οι αναλογίες, τα μεγέθη και ο τρόπος που ενώνονται τα υλικά:

– Αρχικά το κτίριο ακολουθεί την τριμερή δομή των κλασικών κτιρίων, βάση – κορμός – στέψη. Η βάση εκφράζεται από τα εκτεθειμένες δοκούς θεμελίωσης, ο κορμός από την διαδοχή των πάνελ και η στέψη από την λεπτή ξύλινη δομή και τον μικρό πρόβολο (εικ.37).

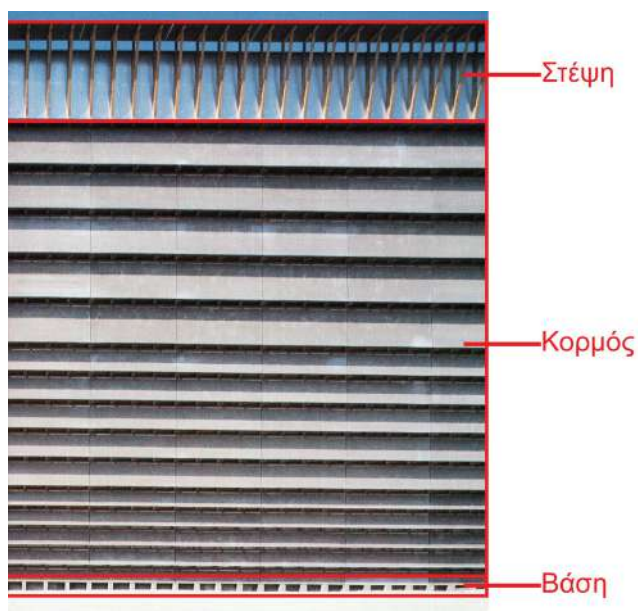
– Ο ίδιος ο κορμός δεν είναι ομοιότροπος, όπως στα παρακείμενα βιομηχανικά κτίρια. Τα πάνελ είναι μεγαλύτερα σε ύψος στο επάνω μέρος, και μικραίνουν προς τα κάτω, συνθέτοντας την επένδυση του κτιρίου, ως ένα ένδυμα. Κάθε στοιχείο της επένδυσης είναι ένα είδος αποθηκευτικού πλαισίου, όπου «αποθηκεύονται» τμήματα της πρόσοψης, όπως ακριβώς αποθηκεύονται τα αγαθά στο εσωτερικό του κτιρίου (εικ.38).

– Η στέψη του κτιρίου, είναι ιδιαίτερος «λεπτή» και επιμελημένη, αποτελείται από πυκνά τοποθετημένες αντιρρήδες, που συγκρατούν έναν μικρό πρόβολο από πανελ, ταυτόχρονα αποκαλύπτοντας το αδρό εσωτερικό κουτί από λαμαρίνα (εικ.39).

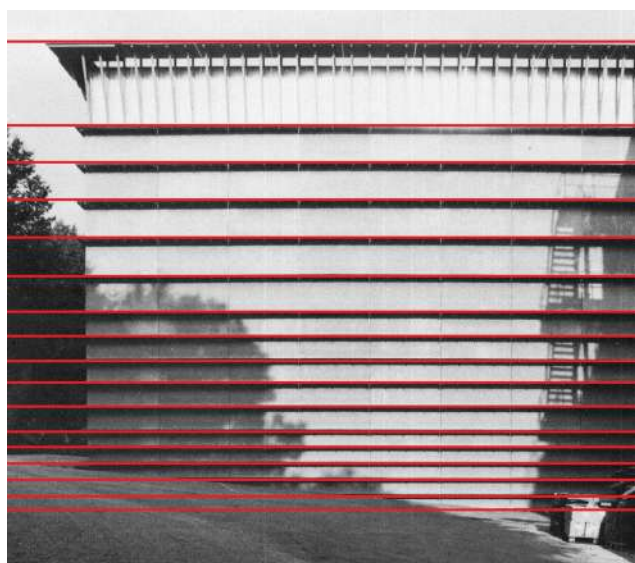
– Οι αντιρρήδες ακολουθούν τις κατακόρυφες περασιές των αρμών των υποκείμενων πάνελ οι οποίες με τη σειρά τους αντιστοιχίζονται στις εκτεθειμένες δοκούς θεμελίωσης (εικ.40).

– Η διαχείριση της γωνίας του κελύφους είναι αποτέλεσμα ιδιαίτερης επιμέλειας συμπλοκής του σκελετού που αποτυπώνεται σε αξονομετρικά σχέδια των αρχιτεκτόνων (εικ.39).

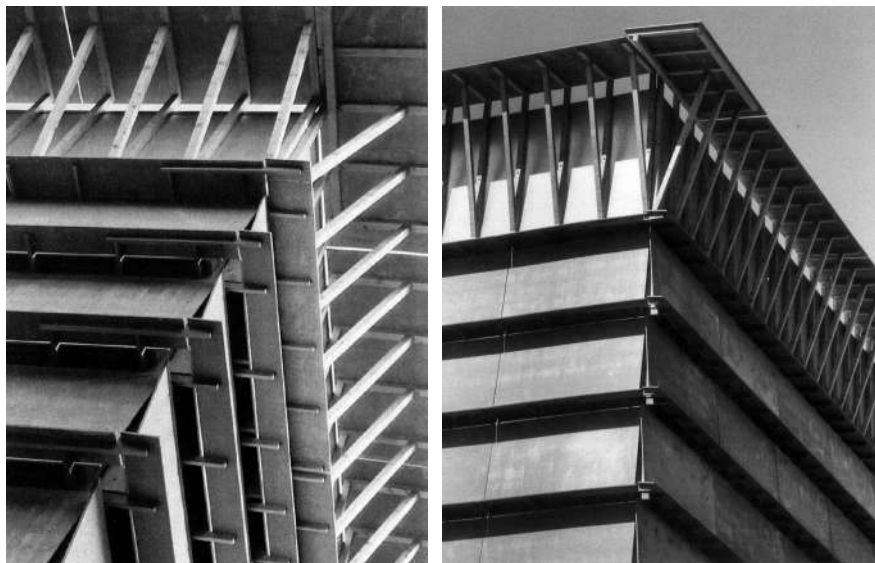
– Τα λιγοστά ανοίγματα, ορίζονται έντονα μέσω προκατασκευασμένου πλαισίου από σκυρόδεμα δίνοντας έμφαση στην είσοδο και σχολιάζοντας περαιτέρω το θέμα της γωνίας (εικ.41).

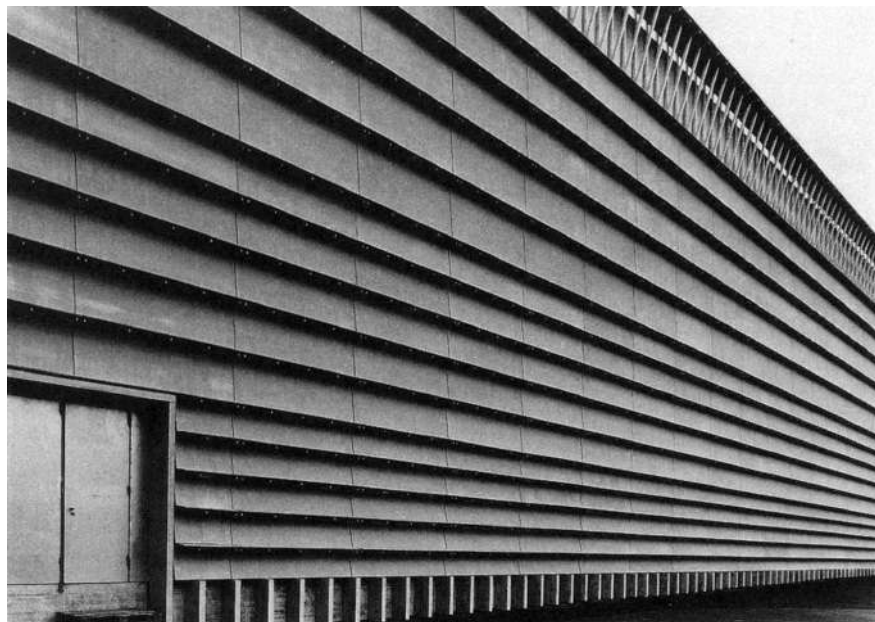
Εικόνα 37: Βάση – Κορμός – Στέψη

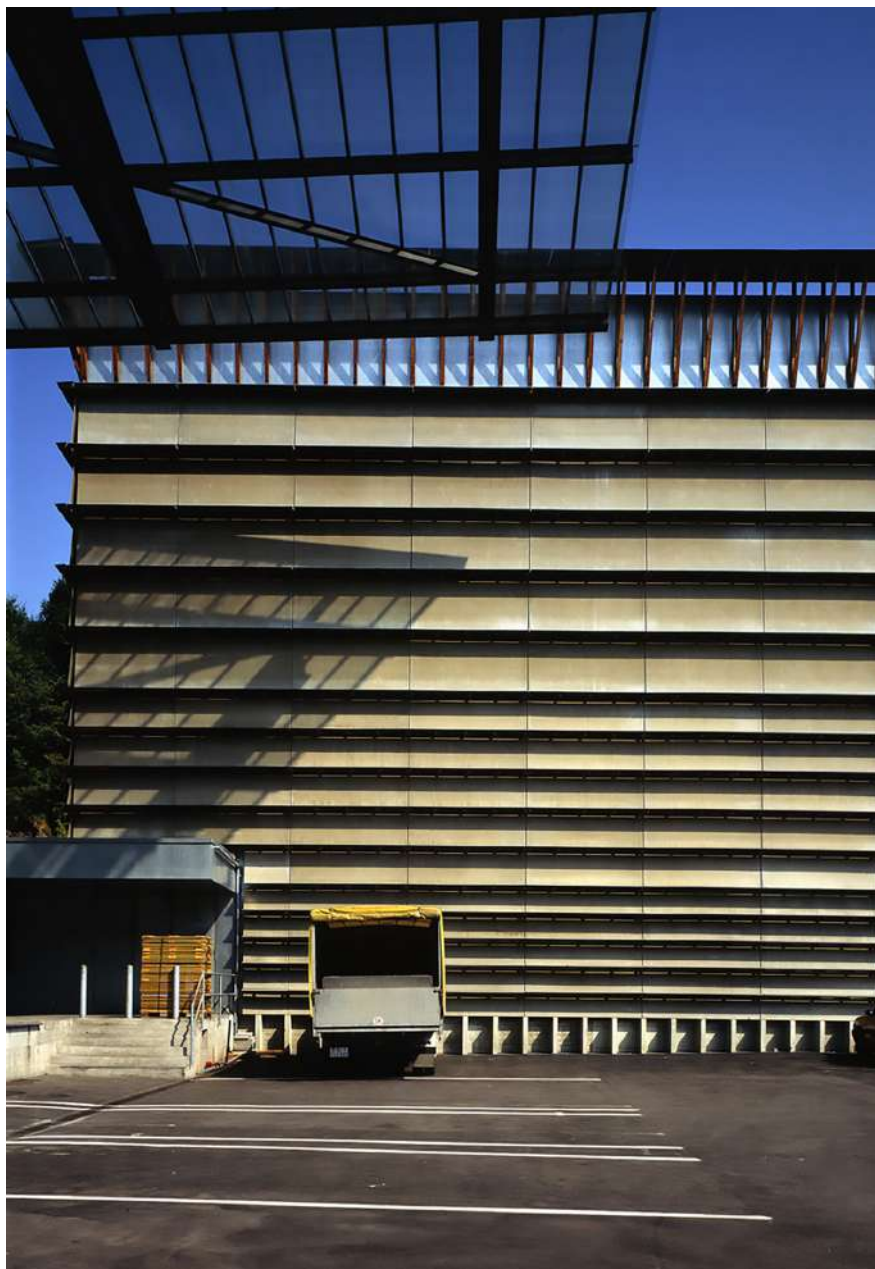
Εικόνα 38 : Κορμός κτιρίου, μεταλλικά πάνελ

Εικόνα 39: Στέψη κτιρίου, διαμόρφωση της γωνίας, ξύλινο πλέγμα

Εικόνα 40 : Κορμός κτιρίου, μεταλλικά πάνελ

Εικόνα 41: Είσοδος κτιρίου

Ricola Kräuterzentrum, Laufen, 2012

Το Ricola Kräuterzentrum αποτελεί το νεότερο κέντρο-αποθήκη επεξεργασίας βοτάνων της εταιρίας Ricola από τα ελβετικά βουνά κοντά στην πόλη Laufen. Το έργο σχεδιάστηκε επίσης από τους αρχιτέκτονες Jacques Herzog & Pierre de Meuron. Πρόκειται για ένα χωμάτινο κτίριο που έχει ύψος 11 μ., μήκος 111 μ. και πλάτος 30 μ. Στο νέο κέντρο γίνονται όλες οι διαδικασίες επεξεργασίας των βοτάνων, όπως ο καθαρισμός, η ξήρανση, η κοπή, η ανάμειξη, καθώς και η αποθήκευση, σε ειδικούς χώρους με κατάλληλες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας. Συγκεκριμένα, οι αρχιτέκτονες αναφέρουν για το «γήινο» κτίριο: «Ως αρχιτέκτονας δεν πρέπει μόνο να λαμβάνεις υπόψη τις προδιαγραφές αλλά και το μέρος όπου θα βρίσκεται το κτίριο. Τα υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για την κατασκευή του κελύφους του Kräuterzentrum προέρχονταν από μια ακτίνα οκτώ έως δέκα χιλιομέτρων. Το κτίριο είναι κατασκευασμένο από την περιοχή στην οποία βρίσκεται. Το Kräuterzentrum κατασκευάστηκε χρησιμοποιώντας πηλό και χώμα από την τοπική κοιλάδα Laufen, ενισχύοντας έτσι τις παραδοσιακές αξίες, ενώ ταυτόχρονα ακολουθούσε μια προσέγγιση στραμμένη προς το μέλλον με μια βιώσιμη μέθοδο κατασκευής».¹⁶

Το κτίριο έχει την μορφή συμπαγούς κατασκευής, από πλίνθο, στοιχείο που απαντάται στην ανώνυμη αρχιτεκτονική των κτιρίων της περιοχής (εικ.42). Το ενιαίο τοίχιο, πάχους 45 εκ. βοηθάει στην βιωσιμότητα, παράγοντας ένα καλό παθητικό σύστημα θέρμανσης. Αποτρέπει τις έντονες μεταβολές της εσωτερικής θερμοκρασίας βοηθώντας στη σταθεροποίηση των επιπέδων θερμοκρασίας και υγρασίας. Ενσωματώνοντας έτσι, την φιλοσοφία και τη δέσμευση της εταιρίας για το περιβάλλον. Ο σκελετός του είναι προκατασκευασμένος από οπλισμένο σκυρόδεμα και είναι ορατός μόνο στο εσωτερικό (εικ.43). Ακόμα εμφανής εσωτερικά είναι τόσο η τοιχοποιία από πηλό, όσο και τα μηχανήματα και οι αγωγοί (εικ.44,45). Όσον αφορά στην οροφή, είναι κατασκευασμένη από φύλλα κυματοειδούς αλουμινίου, όπως οι πρόχειρες κατασκευές από τσίγκο, ή τα τυπικά βιομηχανικά κτίρια, στην οποία έχουν τοποθετηθεί φωτοβολταϊκά στοιχεία.

¹⁶ <https://www.arch2o.com/ricola-krauterzentrum-herzog-de-meuron/>

Εικόνα 42 : Συμπαγής - κλειστή κατασκευή

Εικόνα 43 : Προκατασκευασμένος σκελετός από οπλισμένο σκυρόδεμα

Εικόνα 44 : Εμφανείς αγωγοί και μηχανήματα

Εικόνα 45 : Προκατασκευασμένος σκελετός, ανοίγματα

Το κτίριο διακρίνεται από τα ανώνυμα πρότυπά του μέσω:

- Του μεγάλου μεγέθους του, της κλίμακας του που το κάνουν να διαφέρει από παρόμοια ανώνυμα χτίσματα. Το κτίριο έχει μήκος πάνω από 100 μ., ενώ το ύψος του φτάνει ως τα 11 μ. (εικ.46).
- Των διαστάσεων των πλίνθων (σαν τεράστια τούβλα) όπου το ύψος τους ξεπερνά το ύψος του ανθρώπου. Οι πλίνθοι κατασκευάστηκαν σε κοντινό εργοστάσιο, από υλικά που εξήχθησαν από τοπικά λατομεία και ορυχεία. Ο πηλός, η μαρμαρόσκονη και τα άλλα υλικά που ανασκάφθηκαν από την περιοχή, αναμίχθηκαν μεταξύ τους, συμπίεστηκαν σε μεταλλικό καλούπι και στη συνέχεια τοποθετήθηκαν σε σειρά για να χτιστούν οι τοίχοι. Ένα κονίαμα από ηφαιστειακό πέτρωμα και ασβέστη, συμπίεστηκε μέσα στα τοιχία ανά οκτώ στρώσεις για να σταματήσει η διάβρωση που προκαλείται από τον άνεμο και τη βροχή. Η πρόσοψή του κτιρίου υποστηρίζεται μόνη της και απλά συνδέεται με τα φέροντα στοιχεία σκυροδέματος που βρίσκονται εσωτερικά (εικ.47).¹⁷
- Της επιμέλειας για την εξαφάνιση των κατακόρυφων αρμών που δίνουν την αίσθηση πως το κέλυφος του κτιρίου είναι μονολιθική συμπαγής κατασκευή. Οι οριζόντιοι αρμοί που διατηρούνται εμφανείς στις όψεις τονίζουν την οριζοντιότητα και ενδυναμώνουν τη σχέση με το τοπίο (εικ.49).
- Των μεγάλων στρογγυλών παράθυρων, διαστάσεων 5 μ. που υπάρχουν στις όψεις και αποτελούν τη μοναδική πηγή φωτός και τα μόνα ιδιαιτέρως επιμελημένα στοιχεία της κατασκευής (εικ.48).
- Της υπόμνησης στέψης, με την ελαφρά προεξοχή της κυματοειδούς λαμαρίνας αλουμινίου που δημιουργεί μια ζώνη σκιάς.

¹⁷ Μαρία Μιχελάκη, Ευαγγελία Παπαγιάννη, m u d _ w o r l d | Το χωματένιο δημόσιο κτίριο στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες: η συμμετοχή του μελλοντικού χρήστη στην κατασκευαστική διαδικασία και ο κοινωνικός του αντίκτυπος, Πολυτεχνείο Κρήτης, Δεκέμβριος 2018.

Εικόνα 46 : Γενική εικόνα του κτιρίου

Εικόνα 47 : Κλίμακα πλίθων

Εικόνα 48 : Κατασκευή στρογγυλού παραθύρου, μοναδική πηγή φωτός

Εικόνα 49 : Αρμοί

Casa Gordillo, Villanueva de la Cañada, 1993

Ένα ακόμα έργο που εισάγει τη χρήση ενός «ευτελούς» υλικού που χρησιμοποιείται σε οικονομικότερα ή άλλου τύπου έργα είναι η κατοικία Gordillo, στη Villanueva de la Cañada της Ισπανίας, χτισμένο για έναν ζωγράφο, από τους Ábalos & Herberos. Σκοπός ήταν η δημιουργία ενός οικονομικά αποδοτικού κτιρίου, ώστε να μπορεί να χτιστεί, να κατοικηθεί και να συντηρηθεί με οικονομικούς τρόπους.¹⁸

Το Casa Gordillo είναι μια μεταλλική, συμπαγής κατασκευή. Η επικάλυψη του κτιρίου αποτελείται από πάνελ πολυουρεθάνης που συνήθως χρησιμοποιείται σε βιομηχανικά κτίρια, όπως κτίρια εργοστασίων και αποθηκών. Η βάση του κτιρίου είναι από εκτεθειμένο οπλισμένο σκυρόδεμα, όπου φαίνεται η μορφή του καλουπιού που έχει χρησιμοποιηθεί. Η βάση ομοιάζει σαν μια βάση φόρτωσης που υπάρχει συνήθως στα εργοστάσια. Με τη βάση συνδέεται η ράμπα και η σκάλα για την πρόσβαση στο κτίριο. Πρόκειται για μεταλλικές ελαφριές κατασκευές, χωρίς λεπτομέρειες ως αν να ήταν πρόχειρες, εργοστασιακές (εικ.50). Ακόμη, εσωτερικά του κτιρίου, εμφανίζεται ο μεταλλικός σκελετός και οι σύμμικτες πλάκες, δίνοντας την αίσθηση εργοστασίου. Στα ανοίγματα έχουν τοποθετηθεί περιστρεφόμενες ξύλινες περσίδες που προεξέχουν από την πρόσοψη, θυμίζοντας θυρίδες εξαερισμού μιας μηχανής (εικ.51).

¹⁸ <https://arquitecturaviva.com/works/casa-gordillo-villanueva-de-la-canada>

Εικόνα 50 : Πάνελ πολυουρεθάνης, βάση από εκτεθειμένο οπλισμένο σκυρόδεμα, σκάλα, ράμπα

Εικόνα 51 : Εσωτερικό κατοικίας, εμφανής μεταλλικός σκελετός και σύμμικτες πλάκες, ξύλινες περσίδες ως θυρίδες εξαερισμού

Αυτό που κάνει το κτίριο να διαφέρει από παρόμοια ανώνυμα κτίρια είναι ο τρόπος κατασκευής και οι μέθοδοι που ακολουθεί:

– Το κτίριο έχει κατασκευαστεί ακολουθώντας τις διαστάσεις που έχουν τα μεταλλικά φύλλα ως επένδυση, καθώς κανένα κομμάτι δεν περισσεύει, δημιουργώντας μια ενιαία αρμονική πρόσοψη με ίσα διαστήματα (εικ.52).

– Κύριο στοιχείο είναι οι αναλογίες και ο ρυθμός που υπάρχουν στο κτίριο και συγκεκριμένα στην σχέση των πάνελ με τα ανοίγματα – παράθυρα. Καθώς, τα παράθυρα είναι διπλάσια από τα πάνελ διατηρούν τη νοητή κατακόρυφο. Η νοητές κατακόρυφες περασιές ολοκληρώνονται στους ορθοστάτες του κιγκλιδώματος του δώματος (εικ.53).

– Το κτίριο εμφανίζει τη δομή βάση-κορμός-στέψη, που αποκαλύπτεται εξάλλου μέσω των υλικών. Η βάση είναι τσιμεντένια, ο κορμός από πάνελ και περσίδες που δεν είναι «σκληρές» ως θυρίδες εξαερισμού, ενώ η στέψη είναι από γυάλινο προστατευτικό κιγκλίδωμα της ταράτσας (εικ.54,55).

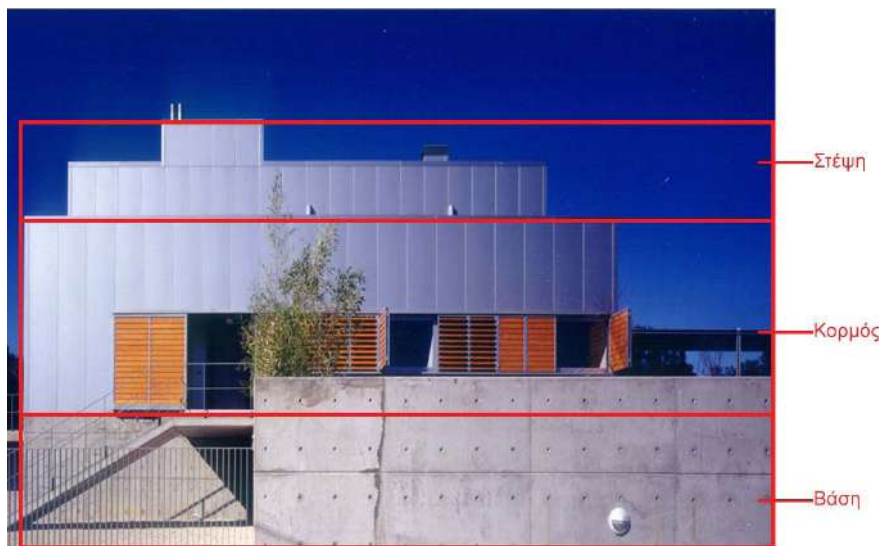
– Όσον αφορά στην υλικότητα στο εσωτερικό του κτιρίου, όλα τα στοιχεία είναι βαμμένα λευκά με ξύλινα στοιχεία που προσδίδουν μια οικιακότητα, ιδίως στις θυρίδες εξαερισμού-σκούρα.

Εικόνα 52 : Όψη, ρυθμός ίσων διαστημάτων

Εικόνα 53 : Ρυθμός – αναλογίες μεταξύ πάνελ – παραθύρων

Εικόνα 54 : Βάση – κορμός – στέψη

Εικόνα 55 : Θυρίδες εξαερισμού - περσίδες

Garoza House, Ávila, 2010

Το σπίτι Garoza House, είναι σχεδιασμένο από το αρχιτεκτονικό γραφείο Herreros arquitectos που προέκυψε από τη διάσπαση του διδύμου Ábalos & Herreros. Αποτελεί ένα βιομηχανικό πρωτότυπο αρθρωτών κατοικιών που επιτρέπει την ανάπτυξη και την επέκταση, σύμφωνα με τις ανάγκες και τις επιθυμίες των εκάστοτε κατοίκων.¹⁹ Τοποθετημένο «ελαφρά» και γρήγορα στο τοπίο της κεντρικής Ισπανίας, υψώνεται από το έδαφος σε μια «σχεδία» που υποστηρίζεται από πυλώνες, δημιουργώντας ένα ξεχωριστό τεχνητό οριζόντιο έδαφος στο βραχώδες ανάγλυφο που προστατεύει το τοπίο από βαριές επεμβάσεις, ως ένας πρόβολος (πλατφόρμα θέασης) (εικ.56).²⁰

Η μορφή του κτιρίου παραπέμπει σε κτίρια διαφορετικής λειτουργίας από αυτή της κατοικίας, όπως αποθήκες και εργοστάσια. Αυτό προκύπτει, λόγω της μεταλλικής κλειστής κατασκευής του, από κυματοειδή φύλλα ανοξείδωτου μετάλλου που υπάρχει ως περίβλημα. Πρόκειται για ένα προκατασκευασμένο κτίριο, όπου οι μονάδες του, κατασκευάζονται σε εργαστήρια. Συγκεκριμένα, οι μονάδες είναι έτοιμες για εγκατάσταση χωρίς περιπλοκές κατασκευαστικές διαδικασίες. Το μέγιστο μέγεθος των μονάδων έχει πλάτος 3 μ., ύψος 2,5 μ. και μήκος έως 12 μ., αυτό καθορίζεται από το μέγεθος των φορτηγών και των δρόμων, λόγω των ορίων των οδικών μεταφορών (εικ.57).²¹ Οι μονάδες αρμόζουν μεταξύ τους επί τόπου και η διαδικασία κατασκευής διαρκεί μόλις μία ημέρα (εικ.58). Η κατασκευή μπορεί να αφαιρεθεί εξίσου γρήγορα, με αμελητέες επιπτώσεις στο περιβάλλον που έχει τοποθετηθεί.²² Ακόμη, τα ανοίγματα έχουν ένα συγκεκριμένο μέγεθος ώστε να επιτυγχάνεται θέα, ηλιακό φως και αερισμός, χωρίς να είναι εύκολο να αναγνωριστεί από έξω η ποιότητα του εσωτερικού χώρου (εικ.59). Το εφήμερο τονίζεται και από το εσωτερικό που καλύπτεται από φύλλα ινοσανίδας που συνήθως απαντάται στα εργοτάξια.

¹⁹ <https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herreros-arquitectos>

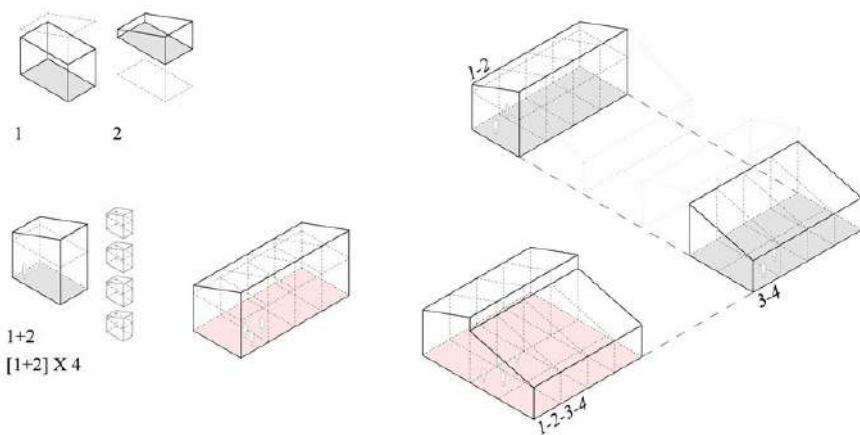
²⁰ <https://www.architectural-review.com/awards/ar-house/garoza-house-in-avila-spain-by-herreros-arquitectos>

²¹ <https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herreros-arquitectos>

²² <https://www.architectural-review.com/awards/ar-house/garoza-house-in-avila-spain-by-herreros-arquitectos>

Εικόνα 56 : Μεταλλική κλειστή κατασκευή ανυψωμένη σε πυλώνες

Εικόνα 57 : Προκατασκευασμένες μονάδες

Εικόνα 58 : Προκατασκευή στο εργοστάσιο

Εικόνα 59 : Ανοίγματα, μεταλλική επένδυση, «μανδύας»

Αυτό που κάνει το εφήμερο στοιχείο να ερμηνεύεται σε πρόθεση είναι:

– Το περίβλημα του κτιρίου, που αποτελεί έναν συνεχόμενο μανδύα, ένα ένδυμα, που τοποθετείται ως το τελευταίο στρώμα της όψης και της οροφής διαλύοντας τα όρια μεταξύ τους με την απουσία όποιας λεπτομέρειας. Ο «μανδύας» έχει μια οριζόντια διακοπή που ορίζει και την άνω στάθμη όλων των ανοιγμάτων. Η επικάλυψη και των ανοιγμάτων γίνεται από το ίδιο υλικό που υπάρχει σε όλο το περίβλημα του κτιρίου, σαν ένα ενιαίο στρώμα όμως με άλλη διαπερατότητα που το κάνει να ομοιάζει με διάτρητο ύφασμα (εικ.60).

– Τη λογική του μανδύα-ενδύματος ακολουθεί και η εσωτερική επικάλυψη από ινοσανίδα που καλύπτει όλες τις εσωτερικές όψεις (εικ.61).

– Τα στοχευμένα ανοίγματα, ψηλά και χαμηλά, που βοηθούν στον βιοκλιματικό χαρακτήρα της κατοικίας.

– Η μορφή του κτιρίου και συγκεκριμένα η στέγη του, ως προς το σχήμα της, που αποτελεί οικιακή υπόμνηση, ως η πρωτόλεια εικόνα μιας κατοικίας, το αρχέτυπό της (εικ.62).

– Ένας ενιαίος χώρος διπλού ύψους εσωτερικά, ο οποίος αποτελεί τον πυρήνα του σπιτιού και λειτουργεί ως χώρος καθιστικού, τραπεζαρίας και κουζίνας (εικ.63).

Εικόνα 60 : «Μανδύας», μεταλλική κατασκευή

Εικόνα 61 : Εσωτερικός «μανδύας» από ινσανίδα

Εικόνα 62 : Στέγη, οικιακή υπόμνηση ως η πρωτόλεια εικόνα μιας κατοικίας

Εικόνα 63 : Εσωτερικό διπλού ύψους, πυρήνας της κατοικίας

Κεφάλαιο 3: Η «μνημειοποίηση» του ανώνυμου

Η τρίτη ενότητα παραδειγμάτων εστιάζει στην αναγνώριση στοιχείων ανωνυμίας, τα οποία λαμβάνουν μνημειακή κλίμακα, τέτοια που δεν έχουν σε καμία περίπτωση στον μητρικό τους χώρο ή κατασκευή.

Τα νέα αυτά μνημεία λειτουργούν όχι ως απομεινάρια του παρελθόντος, αλλά ως παραγωγικά–λειτουργικά έργα που αποσκοπούν στην δημιουργία ενός νέου λεξιλογίου. Η έννοια του μνημείου παίρνει διαφορετικές ερμηνείες. Μπορεί να πρόκειται για κτίριο του μακρινού παρελθόντος, ή για ένα κτίριο που δεν δημιουργήθηκε ως μνημείο αλλά μετατράπηκε σε τέτοιο, αποτελώντας ένα έργο τέχνης ή ένα αρχιτεκτονικό έργο που τα στοιχεία του μεταφέρουν μνήμες από το παρελθόν. Μνημείο μπορεί να είναι κάποιο έργο ιστορικής μαρτυρίας ή τοπόσημο, που λειτουργεί ως αναπόσπαστο στοιχείο του αστικού ιστού. Ο ορισμός του μνημείου έχει μεγάλο εύρος, περιλαμβάνοντας έργα που παλιότερα δεν ανήκαν σε αυτήν την κατηγορία. Ο Διονύσης Ζήβας λέει χαρακτηριστικά για την έννοια του μνημείου ότι: *«Μνημείο είναι κάθε τι που μπορεί να μεταδώσει μια πληροφορία για το παρελθόν μας»*.²³

Τα έργα που θα εξεταστούν περιλαμβάνουν το “Auditorium A” και “Two Houses in Ponte de Lima” του αρχιτέκτονα Eduardo Souto de Moura, καθώς και το “Auditorium Plantahof” και “Atelier Bardill” του αρχιτέκτονα Valerio Olgiati.

²³ Ζήβας Διονύσης, Τα μνημεία και η πόλη, Libro, Αθήνα 1997, σελ. 27

Auditorium A, Portalegre, 2011

Το έργο Auditorium A των Eduardo Souto de Moura και Graça Correia είναι το νέο αμφιθέατρο για το Tourism and Hotel School στο Portalegre της Πορτογαλίας. Αποτελεί μέρος ενός γενικού σχεδίου που αναπτύχθηκε από τον Eduardo Souto de Moura για το Διεθνές Κέντρο Τεχνολογίας στην Εικονική Πραγματικότητα (ICT-VR). Πρόκειται για μια πανεπιστημιούπολη τεχνών και εκπαίδευσης που συμπεριλαμβάνει επίσης μια σχολή διαχείρισης ξενοδοχείων και τουρισμού, σε μια πρώην βιομηχανική περιοχή. Το αμφιθέατρο έχει σχεδιαστεί ειδικά για οπτικοακουστικές παρουσιάσεις αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για διαλέξεις και συνέδρια.

Η μορφή του κτιρίου εμπνέεται από τον βιομηχανικό χαρακτήρα που προϋπήρχε στην περιοχή. Τα δομικά στοιχεία του κτιρίου, όπως οι κολώνες και οι αντηρίδες, είναι παρόμοιες με αυτές των γειτονικών στεγάστρων (εικ.64). Ακόμα, οι υποδομές και οι αγωγοί που περικλείουν το κτίριο είναι εμφανείς και αποτελούν μέρος της σύνθεσης (εικ.65).²⁴ Ο εκτεθειμένος αγωγός προσδίδει μια βιομηχανική αίσθηση που παραπέμπει στη διαμόρφωση των διαφόρων «μεταλλικών μηχανών». Συγκεκριμένα, ο αγωγός για θέρμανση και αερισμό που εκτείνεται προς τα κάτω στη μία πλευρά του κτιρίου, δημιουργεί ένα χαρακτηριστικό που αναφέρεται στα παρακείμενα μηχανήματα συλλογής σκόνης. Αυτοί οι συλλέκτες προστίθενται συχνά στο εξωτερικό των εργοστασίων που ασχολούνται με την επεξεργασία υλικών όπως ο φελλός για να φιλτράρουν τα σωματίδια απορριμμάτων από τον αέρα μέσω του αγωγού του κτιρίου (εικ.66).²⁵ Το κτίριο, είναι ανυψωμένο σε πυλώνες, όπως άλλα κτίρια σιλό, ενώ το κύριο υλικό το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί, εκτεθειμένο, άβαφο μέταλλο, παραπέμπει στα άνωμα γειτονικά κτίρια. Κύριο στοιχείο αποτελεί και ο μη διαμορφωμένος περιβάλλον χώρος που έχει τοποθετηθεί το κτίριο, που παραμένει χώρος εργοταξίου.

²⁴ <https://www.archdaily.com/643634/auditorium-a-eduardo-souto-de-moura-graca-correia>

²⁵ <https://www.dezeen.com/2015/07/16/eduardo-souto-de-moura-graca-correia-auditorio-audiovisual-international-centre-technology-virtual-reality-portalegre-portugal/>

Εικόνα 64 : Γενική εικόνα συγκροτήματος, βιομηχανικό λεξιλόγιο

Εικόνα 65 : Γενική εικόνα συγκροτήματος, βιομηχανικό λεξιλόγιο

Εικόνα 66 : Εκτεθειμένος αγωγός

Ο τρόπος κατασκευής και τα στοιχεία που το απαρτίζουν, κάνουν το κτίριο να διαφέρει από παρόμοια γειτονικά κτίρια, κάνοντας το μη ανώνυμο:

– Η γυαλιστερή, ανοξείδωτη, τέλεια επένδυση, χωρίς καμία διάβρωση ή χρωματισμό δίνει την εντύπωση του καινούργιου (εικ.67).

– Το περίβλημα του ανυψωμένου κτιρίου έχει κεκλιμένη βάση που ακολουθεί την τυπική αμφιθεατρική διάταξη του εσωτερικού (εικ.68).

– Το αμφιθέατρο είναι συμμετρικό, η επένδυση τοποθετείται με σταθερό πλάτος φύλλων που ολοκληρώνονται ακέραια, η διάταξη των κατά τα άλλα εκτεθειμένων στοιχείων (αγωγών) είναι συμμετρική και επιμελημένα τοποθετούνται στα πλάτη των στοιχείων επικάλυψης.

– Όσον αφορά στην πρόσβαση, αυτή γίνεται μέσω μιας αιωρούμενης σκάλας, άνετης ανάβασης με ενδιάμεσο πλατύσκαλο και επιμελημένη μορφή φορέα που έρχεται σε αντίθεση με την μορφή ανάλογων βιομηχανικών κτιρίων όπου χρησιμοποιούνται συνήθως ανεμόσκαλες (εικ.69).

– Η αφαιρετική, λευκή επένδυση των τοίχων και της οροφής στο εσωτερικό.

Η συνολική άρθρωση συγκροτεί μία νέα μηχανή-μνημείο (εικ.70).

Εικόνα 67 : Επένδυση κτιρίου

Εικόνα 68 : Κεκλιμένη βάση που ακολουθεί την τοπική αμφιθεατρική διάταξη

Εικόνα 69 : Πρόσβαση από αιωρούμενη σκάλα

Εικόνα 70 : Εσωτερική αμφιθεατρική διάταξη

Two Houses in Ponte de Lima, Ponte de Lima, 2002

Το έργο “Two Houses in Ponte de Lima”, βρίσκεται πολύ κοντά στα σύνορα Πορτογαλίας-Ισπανίας, συγκεκριμένα στον δήμο Ponte de Lima που αποτελεί προορισμό διακοπών και σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Eduardo Souto de Moura. Πρόκειται για δύο κατοικίες που έχουν τοποθετηθεί σε έδαφος με απότομη κλίση, εξαιρετική θέα και προσανατολισμό ανατολικό – δυτικό.²⁶ Τα δύο κτίρια έχουν κατασκευαστεί εξ ολοκλήρου από οπλισμένο σκυρόδεμα και είναι βαμμένα με λευκό χρώμα. Η οροφή και των δύο είναι επενδυμένη από γαλβανισμένη λαμαρίνα. Είναι συμπληρωματικά μεταξύ τους, ως δύο παραλληλεπίπεδοι όγκοι μονολιθικής κατασκευής, που η μορφή τους μοιάζει με αυτή ενός κλειστού κουτιού, το ένα τοποθετημένο κανονικά ενώ το άλλο ομοιάζοντας πως ολισθαίνει (εικ.71).

Οι 2 κατοικίες που έχουν δημιουργηθεί αποϋλικοποιούνται, χάνοντας την εμφάνιση μιας τυπικής κατοικίας και ομοιάζοντας με αυτή ενός κλειστού κουτιού (εικ.72). Συγκεκριμένα, Το σπίτι που βρίσκεται στην βόρεια πλευρά του οικοπέδου, είναι μονώροφο, οριζόντια τοποθετημένο πάνω στο κεκλιμένο έδαφος, δίνοντας την αίσθηση ότι αιωρείται, σαν ένας πρόβολος. Αντίθετα, το δεύτερο σπίτι έχει τοποθετηθεί παράλληλα στην τοπογραφία του εδάφους, αποτελεί την κεκλιμένη εκδοχή του γειτονικού σπιτιού και έχει τοποθετηθεί στη νότια πλευρά του οικοπέδου. Στην ανωνυμία του κουτιού συνάδει η απουσία ή η απόκρυψη των παραθύρων, καθώς τα κτίρια στρέφονται προς τα «μέσα» και είναι προστατευμένα από περιμετρικούς τοίχους (εικ.73). Επίσης, το γενικό λευκό χρώμα, ως ένα ένδυμα εξωτερικά και εσωτερικά, δίνει την αίσθηση του ουδέτερου, αυτού χωρίς λεπτομέρειες (εικ.74).

²⁶ <https://arquitecturaviva.com/works/dos-casas-en-ponte-de-lima-1>

Εικόνα 71 : Γενική εικόνα κατοικιών, μονολιθική κατασκευή

Εικόνα 72 : Κατοικία σε πρόβολο, μονολιθική κατασκευή, κλειστό κουτί.

Εικόνα 73 : Κεκλιμένη κατοικία, μονολιθική κατασκευή, κλειστό κουτί

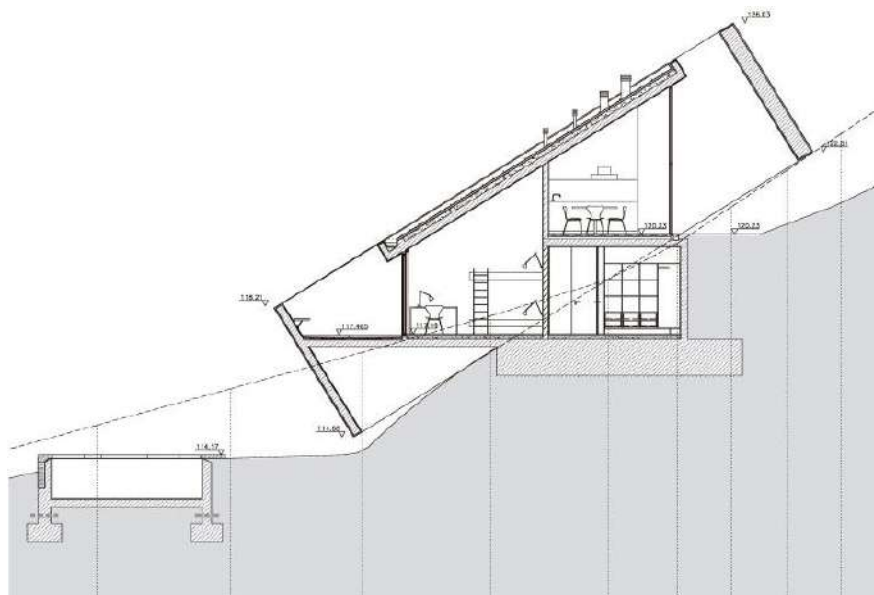
Εικόνα 74 : Εσωτερικό κατοικίας, λευκό χρώμα ως ένδυμα

Τα δύο κτίρια αντιπροσωπεύουν δύο αντικρουόμενες προσεγγίσεις για την οικοδόμηση σε έδαφος με μεγάλη κλίση, μνημειοποιώντας το σχήμα του ανώνυμου κουτιού. Το ζεύγος των κτιρίων δημιουργεί την ζωντανή αφήγηση της κίνησης ενός σχήματος σε δύο στιγμιότυπα. Το εμπρόθετο της μνημειοποίησης της ανωνυμίας τονίζεται περαιτέρω μέσω:

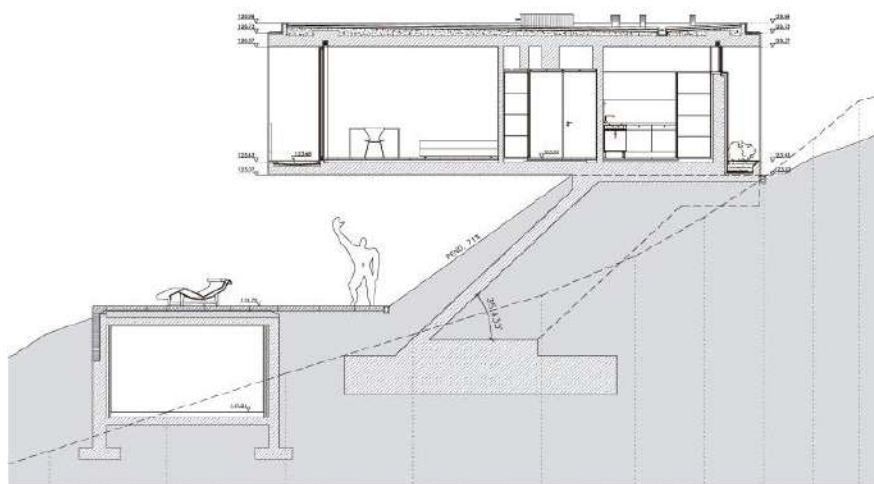
–Της ιδιαιτέρως επιμελημένης στατικής επίλυσης (εικ.75,76).

–Της σκηνοθεσίας της πρόσβασης μέσω κλιμάκων και διαδρόμων που αποκαλύπτουν προοδευτικά την πραγματικότητα, δηλαδή οδηγούν στη «λύση του δράματος» (εικ.77).

–Της απουσίας εκτεταμένων υπαίθριων χώρων, που θα οδηγούσαν στην δημιουργία μιας οικειοποίησης του περιβάλλοντος και στην διάλυσης της ψευδαίσθησης του «κουτιού» (εικ.78).

Εικόνα 75 : Στατική επίλυση κεκλιμένου κουτιού

Εικόνα 76 : Στατική επίλυση κουτιού σε μορφή προβόλου

Εικόνα 77 : Πρόσβαση

Εικόνα 78 : Απουσία υπαίθριων χώρων, εσωτερική διαμόρφωση αυλής

Auditorium Plantahof, Landquart, 2010

Το έργο Auditorium Plantahof που σχεδιάστηκε από τον Valerio Olgiati αποτελεί το νέο αμφιθέατρο για την πανεπιστημιούπολη της Γεωργικής Σχολής Plantahof, στην ανατολική Ελβετία. Είναι πολυλειτουργικό και χωράει ως 180 άτομα, ενώ εκτός της βασικής χρήσης του ως αίθουσας διδασκαλίας, με τις εγκαταστάσεις που διαθέτει έχει τη δυνατότητα να φιλοξενεί διάφορα είδη εκδηλώσεων, όπως διαλέξεις, σεμινάρια και συζητήσεις.

Πρόκειται για μία συμπαγή κλειστή δομή, σαν κιβώτιο, κατασκευασμένο εξ ολοκλήρου από οπλισμένο σκυρόδεμα, αδρό χωρίς καμία επιμέλεια. Το κτίριο, λόγω της κεκλιμένης στέγης του, μοιάζει με ένα αρχέτυπο σπιτιού σε μεγάλη κλίμακα. Συγκριμένα, το μονολιθικό κουτί στηρίζεται εξωτερικά μέσω ενός τσιμεντένιου δοκαριού (εικ.79).²⁷ Πρόκειται, για μια γκρι, τσιμεντένια αντηρίδα που παραπέμπει σε ένα προϊστορικό μνημείο - ή μια φέτα ενός αστεροειδούς που κόπηκε στο ταξίδι του προς τη Γη, όπως γράφει χαρακτηριστικά η Nancy Hass στο περιοδικό The New York Times.²⁸ Ως μια απροσδόκητη τετράγωνη στήλη διαπερνά τη συμπαγή πρόσοψη και φυτεύεται σταθερά στη γη. Συνεχίζοντας προς το εσωτερικό, αυτό το δομικό στοιχείο διασχίζει τον όγκο για να συναντήσει και να στηρίξει τον αντίθετο γωνιακό τσιμεντένιο τοίχο που περνά πάνω από τις σειρές των καθισμάτων για να σχηματίσει την τριγωνική διατομή του κτιρίου (εικ.80).²⁹ Ο τρόπος που στηρίζεται ο τοίχος δίνει την αίσθηση ότι πρόκειται για μία πρόχειρη κατασκευή, καθώς, η αντηρίδα μοιάζει ως το μοναδικό στοιχείο στήριξης.

²⁷ <https://www.archdaily.com/218434/plantahof-auditorium-valerio-olgiati-architect>

²⁸ <https://www.nytimes.com/2021/09/20/t-magazine/valerio-olgiati-architecture.html>

²⁹ <https://www.designboom.com/architecture/valerio-olgiati-auditorium-plantahof/>

Εικόνα 79 : Συμπαγής κλειστή δομή, αδρό οπλισμένο σκυρόδεμα, αντηρίδα

Εικόνα 80 : Αντηρίδα εσωτερικά

Αυτό που κάνει το κτίρια να διαφέρει από παρόμοια είναι η μνημειοποίηση αφενός του αρχέτυπου σπιτιού, αφετέρου δε της αντηρίδας.

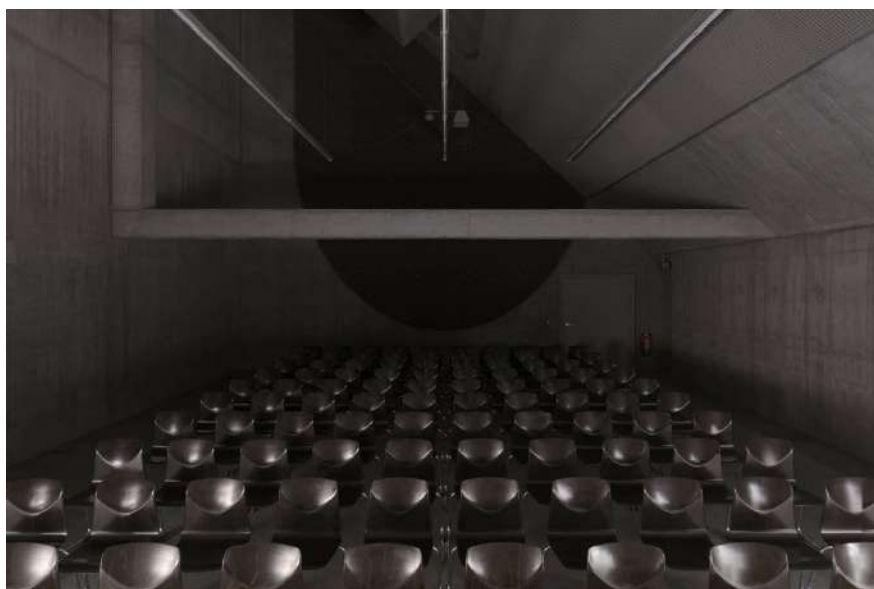
– Αυτό γίνεται λόγω της μεγάλης κλίμακας τόσο του συνολικού αντικειμένου, όσο και της αντηρίδας (εικ.81,82,85).

– Επίσης λόγω της ενιαίας, αδιαφοροποίησης κατασκευής από οπλισμένο σκυρόδεμα, που περιλαμβάνει το δάπεδο που είναι βιομηχανικό σκυρόδεμα (εικ.83).

– Στο εμπρόθετο της χειρονομίας μνημειοποίησης του ανωνύμου, συμβάλλουν τα δύο χαμηλά ανοίγματα που δημιουργούν μια επιμελημένη διαμπερή κίνηση με θέα προς την νέα πλατεία και την κοιλάδα prättigau. Τα δύο ανοίγματα επιτρέπουν το φως να εισχωρήσει στο εσωτερικό, όντας την μόνη πηγή φωτός της ημέρας, δημιουργώντας ένα αμυδρά φωτισμένο περιβάλλον (εικ.81,83,84).

Εικόνα 81 : Σχέση αντηρίδας / κτιρίου

Εικόνα 82 : Σχέση αντηρίδας / κτιρίου εσωτερικά

Εικόνα 83 : Βιομηχανικό δάπεδο, αδρό οπλισμένο σκυρόδεμα

Εικόνα 84 : Ανοίγματα, επιμελημένα διαμετρής κίνηση

Εικόνα 85 : Σχέση αντηρίδας / κτιρίου

Atelier Bardill, Scharans, 2007

Το Atelier Bardill σχεδιάστηκε επίσης από τον Ελβετό αρχιτέκτονα Valerio Olgiati. Πρόκειται, για την αποκατάσταση ενός παλιού αχυρώνα στο χωριό Scharans στην Ελβετία, σε ένα στούντιο εργασίας για έναν ποιητή-μουσικό. Η οικοδομική άδεια χορηγήθηκε από τις τοπικές αρχές μόνο υπό την προϋπόθεση ότι το νέο κτίριο θα είχε ακριβώς τον ίδιο όγκο με τον παλιό αχυρώνα.³⁰

Η μορφή που δημιούργησε ο Olgiati, παραπέμπει σε αυτήν του αχυρώνα-αποθήκης που είχε αρχικά, δίνοντας την αίσθηση ενός ανώνυμου κτιρίου (εικ.86). Πρόκειται για μία κλειστή μονολιθική κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα. Το νέο κτίριο διατηρεί την ογκομετρική σχέση του παλιού κτιρίου ενώ σέβεται το μικρής κλίμακας χωριού που το στεγάζει (εικ.87). Διαθέτει δύο ανοίγματα στην όψη του, ένα που αποτελεί την κύρια είσοδο και ένα παράθυρο. Η κύρια πηγή φωτός γίνεται μέσω των οπαίων της οροφής πάνω από την εσωτερική αυλή (εικ.88,89).

³⁰ <https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>

Εικόνα 86 : Κλειστή μονολιθική κατασκευή από οπλισμένο σκυρόδεμα, ανοίγματα

Εικόνα 87 : Σχέση με τα γειτονικά κτίρια

Εικόνα 88 : Εσωτερική αυλή

Εικόνα 89 : Εσωτερική αυλή

Προφανώς όμως πρόκειται για ένα κτίριο που δεν μοιάζει με τα γειτονικά του, καθώς:

– Δεν υπάρχουν παράθυρα και η παραδοσιακή ιδέα της στέγης, αφού έχει δημιουργηθεί ένα ακανόνιστο, ελλιπές σχήμα στην οροφή του κτιρίου (εικ.90).

– Το περίβλημα μοιάζει κατ'αρχάς ενιαίο, σαν ένδυμα, ενώ σημαντικό στοιχείο αποτελεί η ψευδαίσθηση μεταλλικού περιβλήματος λόγω του χρώματος του σκυροδέματος και της λεπτεπίλεπτης μορφής των λουλουδιών που εντίθεται. Πρόκειται για ένα επιμελημένο σκυρόδεμα, σε σκούρο κόκκινο χρώμα, σαν σκουριασμένο μέταλλο, γεμάτο με ανάγλυφα τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά (εικ.91).

– Στο εσωτερικό, ο χώρος καταλαμβάνει λιγότερο από το ένα τρίτο του όγκου. Το υπόλοιπο καταλαμβάνεται από ένα αίθριο στο οποίο προσδίδεται μνημειακός χαρακτήρας, από ένα μεγάλο στρογγυλό άνοιγμα προς τον ουρανό –ένα οπαίο. Αυτό το στοιχείο προσδίδει μεγαλοπρέπεια σε αντίθεση με την κλίμακα του περιβάλλοντος χωριού. Στο αίθριο δημιουργείται μια ορθογώνια αυλή με γρασίδι (εικ.92).

– Όλα τα στοιχεία, όπως σκάλες, κουπαστές και κουφώματα είναι βαμμένα στο ίδιο χρώμα με το κτίριο, επιτείνοντας την αίσθηση του ενιαίου υλικού (εικ.94,95).

Εικόνα 90 : Ακανόνιστο σχήμα, ελάχιστα ανοίγματα

Εικόνα 91 : Ενιαίο περίβλημα, ως ένδυμα, σαν σκουριασμένο μέταλλο, με ανάγλυφα

Εικόνα 92 : Εσωτερική διαμόρφωση, αίθριο

Εικόνα 93 : Ενιαίο υλικό σε όλα τα στοιχεία όπως σκάλες

Εικόνα 94 : Ενιαίο υλικό σε όλα τα στοιχεία ακόμα και στις λεπτομέρειες (βλ. κουπαστές)

Εικόνα 95 : Ενιαίο υλικό σε όλα τα στοιχεία εσωτερικά

Κεφάλαιο 4: Το ανώνυμο ως pop ή/ και ως ειρωνεία

Η τέταρτη ενότητα διερεύνησης της παρουσίας του σύγχρονου ανώνυμου στην αρχιτεκτονική αναφέρεται σε έργα, τα οποία ξεφεύγουν από την αφαιρετική γλώσσα, που εν πολλοίς χαρακτηρίζει τα έργα-παραδείγματα των τριών προηγούμενων ενότητων. Κοινό τους στοιχείο είναι η χρήση έντονων χρωμάτων, διαφορετικών γεωμετρικών σχημάτων και διαφορετικών υφών με συχνές αναφορές στην pop art. Ενσωματώνουν ταυτόχρονα στοιχεία από το σύγχρονο και το κλασικό, το επίσημο και το λαϊκό, τόσο διαφορετικά μεταξύ τους, που συνυπάρχουν, δεν ενσωματώνονται. Τα στοιχεία μπορεί να είναι είτε δομικά είτε διακοσμητικά.

Ως παραδειγματικά αναλύονται τα έργα "Petalona House" και "Nadja" του ελληνικού αρχιτεκτονικού γραφείου Point Supreme και τα έργα "Silodam" και "Didden Village" του ολλανδικού αρχιτεκτονικού γραφείου MVRDV.

Petralona House, Athens, 2011-2020

Το έργο Petralona House είναι το σπίτι των αρχιτεκτόνων Κωνσταντίνου Πανταζή και Μαριάννας Ρέντζου που διευθύνουν το γραφείο “Point Supreme”. Βρίσκεται στα Πετράλωνα, μια περιοχή στους πρόποδες του λόφου Φιλοπάππου. Αφορά στην ανακατασκευή και επέκταση ενός λιτού μονώροφου σπιτιού του 1955, με την προσθήκη δύο ορόφων. Πρόκειται για ένα «χειροποίητο» σπίτι, από τους ίδιους τους αρχιτέκτονες και την οικογένεια τους, καθώς η κατασκευή του σπιτιού συνέπεσε με την περίοδο της οικονομικής κρίσης της Ελλάδας.³¹ Το σπίτι που υπήρχε αρχικά στο οικοπέδο είχε συμβατική κάτοψη, η οποία διατηρήθηκε. Τα περισσότερα στοιχεία του σπιτιού είναι ανακυκλωμένα υλικά ή αντικείμενα τα οποία βρέθηκαν, δωρίστηκαν ή συλλέχτηκαν από τους ίδιους τους αρχιτέκτονες και είναι ενσωματωμένα σε τοίχους και δάπεδα.³²

Πρώτο στοιχείο όπου αναγνωρίζει κανείς στοιχεία ανωνυμίας είναι η όψη προς τον δρόμο, καθώς αποτελεί τη διεπαφή του σπιτιού με την γειτονιά. Η όψη χωρίζεται ξεκάθαρα σε τρεις οριζόντιες ζώνες, κάθε μία με πολύ διαφορετικά στοιχεία.

Η πρώτη ζώνη αποτελείται από διαφορετικές υφές, έντονα χρώματα και συνδέσεις με τη φύση, τόσο μέσω της θέας του κήπου όσο και μέσω των αδρών υλικών της βάσης, της πλακόστρωτης σκάλας, τυπικής στα σπίτια σε χωριά και νησιά και του αρτιφισιέλ, τυπικό φινίρισμα επιφανειών των κατοικιών των δεκαετιών 1950-1970. Η δεύτερη ζώνη με τον μικρό εξώστη, τα παράθυρα και την τέντα, είναι επηρεασμένα από την παραδοσιακή ελληνική αρχιτεκτονική και τα λαϊκά αθηναϊκά σπίτια. Η τελευταία ζώνη με το λευκό χρώμα και τα οριζόντια παράθυρα είναι λευκή και απέριτη αναφέρεται προφανώς στο καθαρό μοντερνιστικό ιδίωμα και στον τύπο της ελληνικής πολυκατοικίας (εικ.96).

Στο ισόγειο δημιουργείται ένας ενιαίος ανοιχτός χώρος καθιστικού, τραπεζαρίας και κουζίνας, άρρηκτα συνδεδεμένος με τη φύση, ύψους 4 μέτρων. Ένα τραπέζι στο κέντρο του σπιτιού και συγκεκριμένα κάτω από το κενό – αίθριο ύψους τριών επιπέδων, αποτελεί τον πυρήνα, που λειτουργεί ως χώρος εργασίας, φαγητού, συζήτησης και χαλάρωσης (εικ.97). Η κουζίνα ανοίγεται προς τον κήπο μέσω των μεγάλων υαλοστασίων, μεσολαβώντας ανάμεσα στο μέσα και το έξω (εικ.98). Σημαντικό στοιχείο αποτελεί η εσωτερική σκάλα, η οποία κατασκευάστηκε από τον πατέρα της Μαριάννας, δημιουργώντας έναν κατακόρυφο περίπατο. Η υλικότητα, τα χρώματα, το μέγεθος της αλλάζουν ανά διαστήματα, ενσωματώνει δε υλικά και ευρήματα, θυμίζοντας τις σκάλες στα ελληνικά νησιά. Η κατασκευή της εικόνας μιας εσωτερικής αυλής ενισχύεται και από τον εσωτερικό πρόβολο που έχει δημιουργηθεί στο πρώτο όροφο (εικ.99).

³¹ DOMA 02, Εκδ. Δομές, 2020, σελ. 158

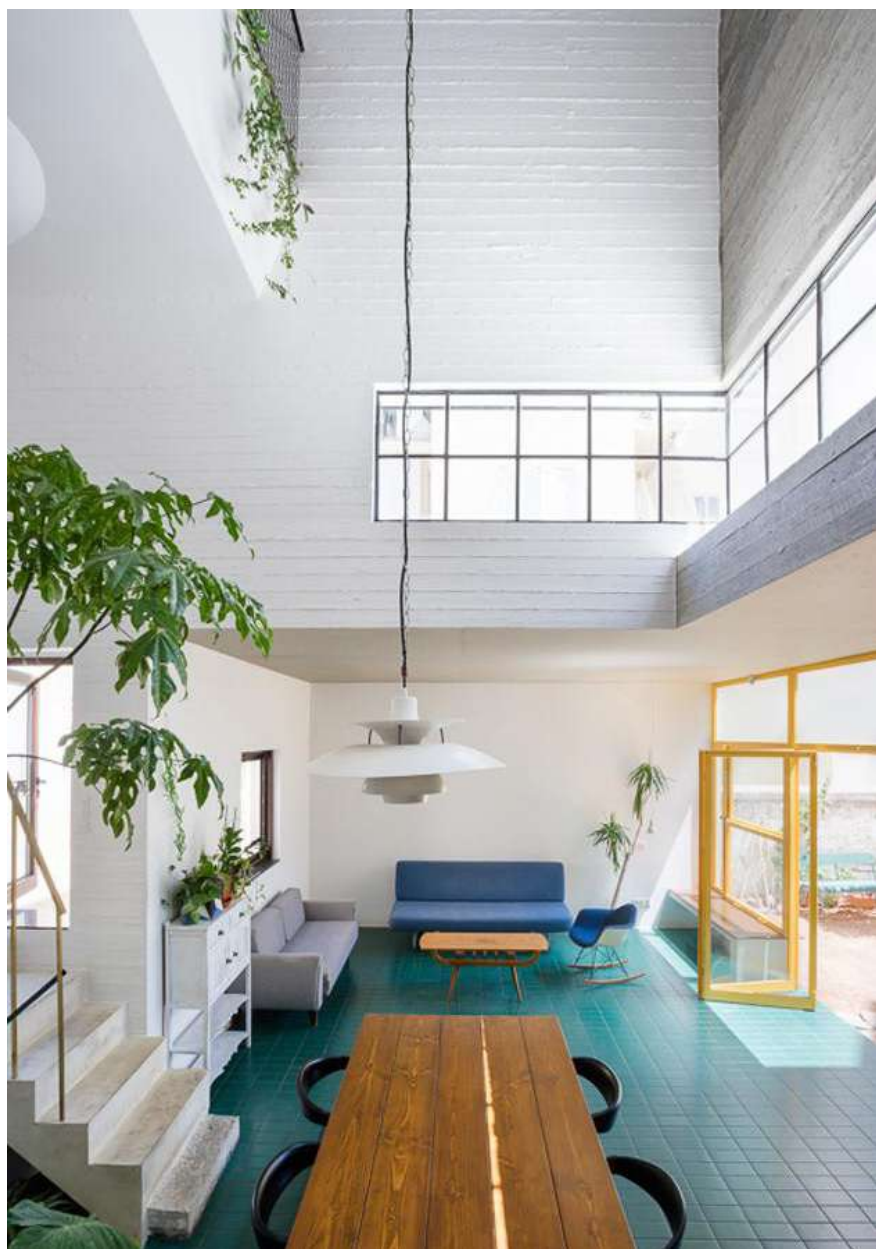
³² ο.π. σελ. 143

Όλες οι πόρτες και τα παράθυρα που χρησιμοποιήθηκαν, είναι διαφορετικά μεταξύ τους, ενώ τα περισσότερα είναι παλαιά, χειροποίητα και ανοιγοκλείνουν χειροκίνητα, με παραδοσιακούς τρόπους. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ένα δημοσιευμένο σκίτσο των αρχιτεκτόνων, ένας πίνακας ευρημάτων-κουφωμάτων που εμφανίζεται ως ένα “as-found” τυπολόγιο κουφωμάτων.

Τέλος, μεγάλη ποικιλία εμφανίζεται στο ύψος των χώρων της κατοικίας. Το στοιχείο επιτείνει την αίσθηση της τυχειότητας, ενός collage χώρων που εμφανίζονται περισσότερο ως προσαρτήματα παρά ως ένα ενιαίο σύνολο -γεγονός συχνό στην ανώνυμη αρχιτεκτονική (εικ.100,101).

Εικόνα 96 : Όψη προς τον δρόμο/ 3 ζώνες

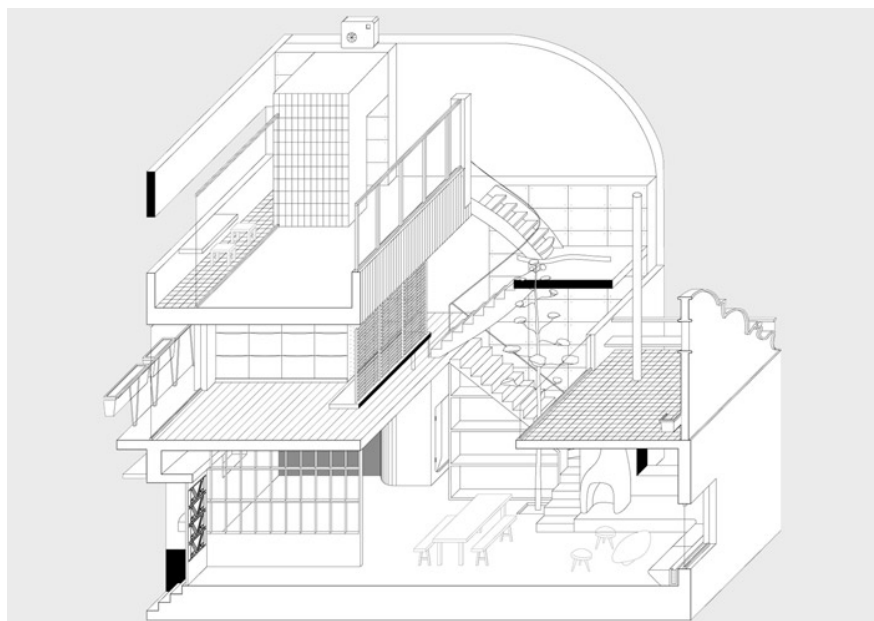
Εικόνα 97 : Ενιαίος ανοιχτός χώρος, καθιστικό κουζίνα, τραπεζαρία

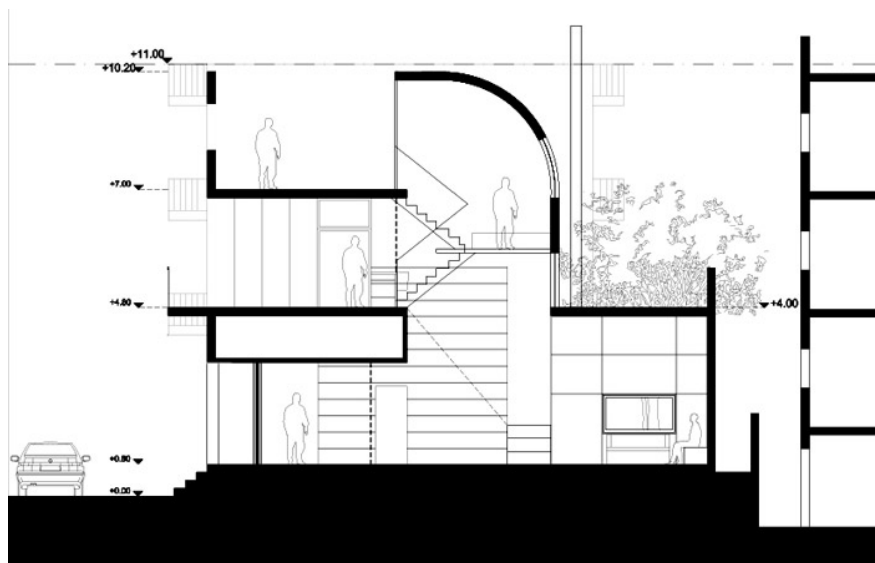
Εικόνα 98 : Κουζίνα σε σχέση με την αυλή

Εικόνα 99 : εσωτερική σκάλα, ετερόκλητα στοιχεία, σύνδεση με την φύση

Εικόνα 100 : Ποικιλία υψών, αίθριο εσωτερικά.

Εικόνα 101 : Ποικιλία υψών, αίθριο εσωτερικά

Τα παραπάνω στοιχεία θα μπορούσαν προφανώς να δώσουν την ψευδαίσθηση ότι αποτελούν έργο διαφορετικών ανθρώπων χωρίς σαφή κατεύθυνση, μια γενική ιδέα, απλώς ακολουθώντας διαισθητικούς και οικονομικούς λόγους. Αυτό που διαλύει αυτή την ψευδαίσθηση και προδίδει ότι η κατοικία πρόκειται για έργο αρχιτεκτονικής με σαφή πρόταση είναι πρώτον το ίδιο το πλήθος των στοιχείων, εμφανιζόμενη ως μια παλέτα εκδοχών. Ακολούθως η συνεκτικότητα μεταξύ των στοιχείων που ετερόκλητα, όπως τα κουφώματα φερ' ειπείν, είναι άριστα συνδυασμένα δομικά τόσο που το σύνολο δουλεύει άριστα δίχως αισθητικές ή τεκτονικές ελλείψεις. Σε αυτά συμβάλλουν αρχιτεκτονικά εργαλεία όπως οι νοητές περασιές, τα κενά-σκοτίες, ο ρυθμός και οι αναλογίες, οι καλές αποστάσεις.

Ειδικά η ετερόκλητη όψη κάλλιστα θα μπορούσε να απαντηθεί σε ένα από τα γειτονικά σπίτια που έχουν δημιουργηθεί ως αποτέλεσμα διαδοχικών φάσεων, ποικιλίας επιθυμιών και διαθέσιμων οικονομικών. Αυτό όμως που αναβιβάζει το συνονθύλευμα σε σχεδιαστική πρακτική είναι η επιμελημένη αλληλουχία, μια διαδοχή από τη βάση στη στέψη που ανταποκρίνεται σε μια διαδοχή από το φυσικό στο τεχνητό (εικ.102-103). Η Μαριάννα Ρέντζου αναφέρει συγκεκριμένα για την πρόσοψη «Από τη γη, περνάς σε μια πιο λαϊκή αίσθηση και καταλήγεις στο αφηρημένο. Έχει να κάνει και με την πυκνότητα. Ξεκινάς από ένα αρκετά πλούσιο περιβάλλον στο επίπεδο του εδάφους και σταδιακά φτάνεις σε κάτι πολύ μινιμαλιστικό στην κορυφή».³³

Η ψευδαίσθηση ότι ο χώρος είναι εξωτερικός. Στην ψευδαίσθηση συμμετέχουν τα αδρά υλικά (μπετόν και ένθετες πέτρες στη σκάλα), τα παράθυρα που ανοίγονται στο εσωτερικό, το τμήμα γης στο οποίο φυτεύτηκε κανονικά ένα δένδρο είδους «βραχυχίτων» που έχει φυτεύει δίπλα στη σκάλα και το γεγονός ότι η οροφή είναι εκτός οπτικού πεδίου ενισχύουν την αναφορά στις υπαίθριες σκάλες, δημιουργώντας μια εσωτερική αυλή (εικ.104,107).³⁴

Οι ποικιλία κουφωμάτων θα μπορούσε κάλλιστα να μοιάζει τυχαία. Είναι τέτοιο το πλήθος τους όμως που φανερώνει εύκολα το εμπρόθετο της χειρονομίας. Το πλήθος και η ποικιλία τους συνεπικουρείται στην αναίρεση της τυχαιότητας από την άριστη συναρμογή τους με το περιβάλλον τους αλλά και τις στοχευμένες ενώσεις εσωτερικού και εξωτερικού που επιτυγχάνουν, τόσο φυσικές, μέσω της κίνησης ός και οπτικές όπου ο ένας χώρος διαρρέει μέσα στον άλλο. Σε αυτό συμβάλουν περαιτέρω οι διαφορές στα ύψη, με την διευκόλυνση ενός επιμελημένου στατικού

³³ <https://www.wallpaper.com/architecture/in-residence-petralona-house-by-point-supreme-architects>

³⁴ DOMA 02, Εκδ. Δομές, 2020, σελ. 145

φορέα, επιτρέπουν να δημιουργούνται οπτικές συνδέσεις ανάμεσα στους χώρους και να εμφανίζουν ένα μεγαλύτερο εσωτερικό από όσο πραγματικά είναι (εικ.105-106).

Τα ετερόκλητα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν, όπως τα ανακυκλωμένα υλικά και η σταδιακή διαδικασία κατασκευής του σπιτιού, που έλαβε χώρα ενόσω οι ίδιοι κατοικούσαν μέσα στο σπίτι και συνεχίζεται ακόμα και σήμερα, δημιουργεί την νέα μορφή των λαϊκών σπιτιών. Συγκεκριμένα, το σπίτι έγινε χωριό, όπως τα παλιά αθηναϊκά σπίτια του Κωνσταντινίδη.³⁵ Δεν πρόκειται για ένα σπίτι που κατασκευάστηκε με αυτόν τον τρόπο μόνο για οικονομικούς λόγους. Είναι ένα κομμάτι που ακολουθεί την παραδοσιακή χειροτεχνία, η οποία είναι δύσκολο να πραγματοποιηθεί με προϊόντα που θα βρεθούν σε καταστήματα και μονομιάς. Οι εντάσεις, τα χρώματα και οι ποικιλομορφία των υλικών, δημιουργούν ένα παιχνίδι, μεταφέροντας στοιχεία από το παρελθόν, συνδέοντας τα με το παρόν.

³⁵ Η αυλή όπου γύρω της- ή προς το ένα μέρος της- αραδιάζονται οι κλειστοί χώροι, είναι πάντα ο βασικός πυρήνας. Δηλ. ο υπαίθριος χώρος, ο οργανωμένος και κατασκευασμένος έτσι ώστε να είναι και αυτός δοχείο ζωής και να προσφέρει άνεση, χαρά και υγεία. Ο ξεσκεπαστος χώρος για να δέχεται το φως και τον ήλιο και τη θερμή της ελληνικής ατμόσφαιρας, πλακοστρωμένος και φυτεμένος και λουλουδισμένος. Γιατί ο Έλληνας, όπου χτίζει, φυτεύει κιόλας, όπου ορθώνει κατασκευές τεχνητές, πάντα τις δένει και τις στερεώνει και με το φυσικό στοιχείο." Κωνσταντινίδης Άρης, Τα παλιά αθηναϊκά σπίτια, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011

Εικόνα 102: Ετερόκλητα στοιχεία

Εικόνα 103: Ετερόκλητα στοιχεία

Εικόνα 104 : Ετερόκλητα στοιχεία όψης, τρεις ζώνες

Εικόνα 105 : Ποικιλομορφία υλικών, χρωμάτων και στοιχείων

Εικόνα 106 : Ποικιλία κουφωμάτων, πρόβολος, ετερόκλητα στοιχεία, παράθυρα

Εικόνα 107 : Εσωτερική αυλή, ποικιλία υλικών στην σκάλα

Nadja, Athens, 2014

Το έργο "Nadja", αποτελεί την ανακαίνιση δύο διαμερισμάτων, το ένα πάνω από το άλλο τα οποία ενοποιούνται μέσω μίας σκάλας. Κατά την ανακαίνιση των χώρων, χρησιμοποιήθηκε μια σειρά χρωμάτων, μορφών και γραφικών ώστε να δημιουργηθεί μια αισθητική που απηχεί σε στοιχεία του μεταμοντέρνου κινήματος του τέλους του 20ου αιώνα.³⁶

Τα δύο επίπεδα υλοποιήθηκαν ως αντίθετες χωρικές εμπειρίες. Το πρώτο επίπεδο είναι συνεχές, πρόκειται για ένα «θαλάσσιο» περιβάλλον με μεγάλα έπιπλα που «αγκυρώνουν» τις κοινόχρηστες δραστηριότητες της οικογένειας.³⁷ Η εικόνα της θάλασσας προκύπτει λόγω του έντονου μπλε χρώματος του δαπέδου από ψηφίδα επίστρωσης πισίνας ή λουτρών που προφανώς -εκ φύσεως- προσπαθεί να αναπαράγει τη θάλασσα. Οι χώροι-λειτουργικές ενότητες είναι διακριτές κατασκευές, νησιά,³⁸ που λειτουργούν επίσης ως οπτικές συσκευές. Ντουλάπια, καθίσματα, σκάλες, ράφια, τραπέζια αναμειγνύονται με πολυάριθμες τυπολογίες «οθονών», εσωτερικών χωρισμάτων, κουρτινών και άλλων φίλτρων (εικ.108,109).³⁹

Στα σημεία όπου γίνονται οι αλλαγές των χώρων, δηλαδή τα κατώφλια επισημαίνονται με εναλλασσόμενα ασπρόμαυρα τριγωνικά πλακάκια δαπέδου, μια εναλλαγή που συναντά κανείς σε πλοία, σε μετρό, σε έργα οδοποιίας, γενικά όπου επισημαίνεται προσοχή (εικ.110).

Κεντρικό στοιχείο στην σύνθεση αποτελεί η σκάλα, ένα νησί από τα παραπάνω, η οποία είναι βαμμένη σε έντονο κίτρινο χρώμα και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο των δύο διαμερισμάτων που ενοποιούνται (εικ.111). Η σκάλα από τη μία πλευρά εμφανίζεται ελαφριά, ως να ήταν σε πλοίο, γεγονός που εντείνεται από τη μαύρη μεταλλική κουπαστή. Η σκάλα από και προς τον δεύτερο όροφο καταλήγει σε ένα σημείο όπου είναι ζωγραφισμένο ένα ροζ ημικύκλιο, το οποίο παραπέμπει σε ήλιο που ανατέλλει (εικ.112,113).

³⁶<https://www.dezeen.com/2015/07/24/point-supreme-postmodern-touches-nadja-apartment-athens-patterned-tiles-geometric-screens-yellow-staircase/>

³⁷ <http://www.pointsupreme.com/content/housing/nadja.html>

³⁸ ο.π.

³⁹ ο.π.

Εικόνα 108 : Θαλάσσιο περιβάλλον, «αγκυροβολημένα» έπιπλα

Εικόνα 109 : Κουζίνα, έντονο μπλε χρώμα και αποχρώσεις του

Εικόνα 110 : Κατώφλι, επισημάνση

Εικόνα 111 : Επισημάνση αλλαγής χώρου, σκάλα, συνδετικός κρίκος

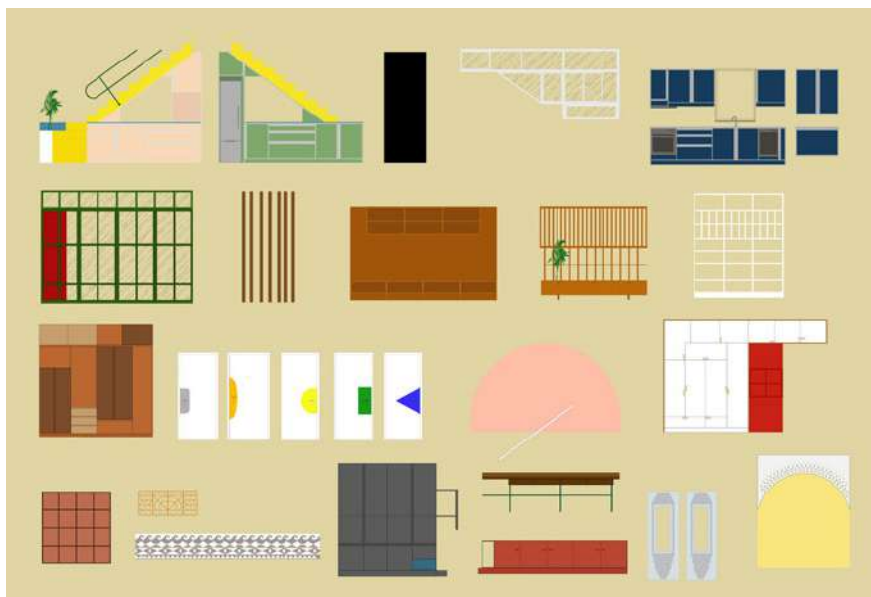
Εικόνα 112 : Σκάλα, συνδετικός κρίκος, μεταλλική κουπαστή, ετερόκλητα στοιχεία, έντονα χρώματα, σύνδεση με την φύση

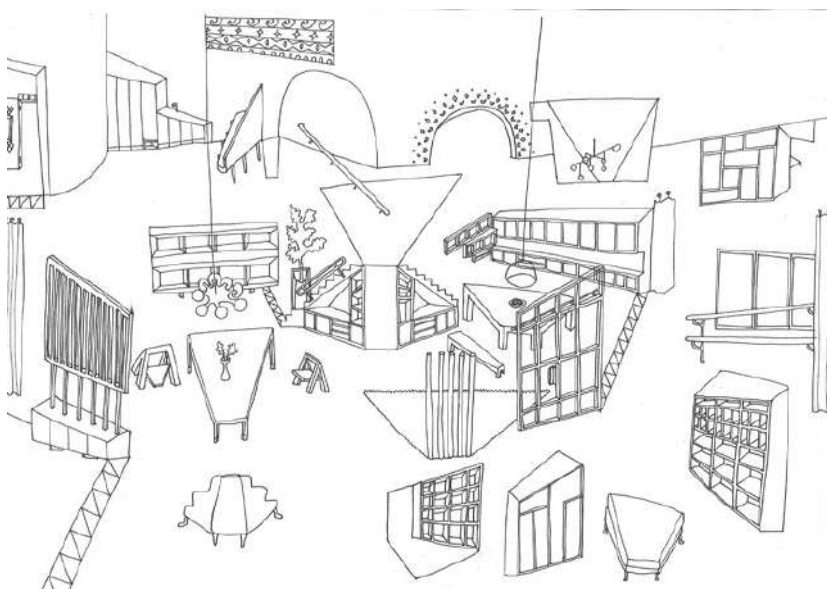
Εικόνα 113 : Σκάλα, συνδετικός κρίκος, ροζ ημικύκλιο ημικύκλιο σαν ηλιοβασίλεμα

Τα πολλά διαφορετικά στοιχεία θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν τυχαία, να αποδοθούν έτσι σε κάποιον που αυθαίρετα συνέθεσε την ανακαίνιση του διαμερίσματός του. Αυτό που διακρίνει το παράδειγμα είναι η συνολική σκηνοθεσία του τοπίου της θάλασσας στο ισόγειο που διέπει όλους τους «παίκτες» της σύνθεσης: το δάπεδο-νερό, τα έπιπλα-νησιά, τις αλλαγές χώρων-σημάνσεις πλοίων, τη σκάλα-σκάλα πλοίου. Βέβαια κανένα στοιχείο δεν μεταφέρεται αυτούσιο, σημαίνει ταυτόχρονα και άλλα, υπαινίσσεται και άλλους κόσμους. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει ο Κωνσταντίνος Πανταζής, «Το διαμέρισμα έχει πολλές διαφορές με το Μεταμοντέρνο με την έννοια ότι οι αναφορές του δεν είναι σαφείς αλλά αποχρώσεις και έμμεσες» (εικ.114,115).⁴⁰

⁴⁰<https://www.dezeen.com/2015/07/24/point-supreme-postmodern-touches-nadja-apartment-athens-patterned-tiles-geometric-screens-yellow-staircase/>

Εικόνα 114 : Ετερόκλητα στοιχεία, θάλασσα, στεριά, πλοίο, νησί

Εικόνα 115 : Ετερόκλητα στοιχεία, θάλασσα, στεριά, πλοίο, νησί

Silodam, Amsterdam, 2003

Το Silodam είναι μια πολύχρωμη πολυκατοικία που βρίσκεται στον ποταμό ΙJ στο Άμστερνταμ, έργο του αρχιτεκτονικού γραφείου MVRDV. Ένα πρώην φράγμα με ένα κτίριο σιλό στην κορυφή έχει μετατραπεί από μια πρώην βιομηχανική περιοχή, σε μια νέα γειτονιά.⁴¹ Το κτίριο αναπτύσσεται σε 10 επίπεδα, ενταγμένα σε ένα πρίσμα πλάτους 24 μ. και μήκους 120 μ. και φιλοξενεί ένα μικτό πρόγραμμα 157 κατοικιών, γραφείων και λοιπών χώρων εργασίας, εμπορικών και δημόσιων χώρων. Ειδικά ως προς τις κατοικίες, σχεδιάστηκαν δεκαπέντε διαφορετικοί τύποι διαμερισμάτων, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες και στις οικονομικές δυνατότητες διαφορετικών κατοίκων.

Το κτίριο στέκεται πάνω στο νερό σε πυλώνες δίπλα στην προβλήτα. Η μορφή του εξωτερικά, μοιάζει με ένα συμπαγές μπλοκ που παραπέμπει σε ένα τεράστιο αγκυροβολημένο πλοίο γεμάτο κοντέινερ, με ποικιλία χρωμάτων και φινιρισμάτων ή απλώς με ένα σωρό από κοντέινερ, όπως αυτά που διακρίνονται στο περιβάλλον τοπίο (εικ.116). Το παραπάνω προκύπτει από τις όψεις, ένα μείγμα από διαφορετικά υλικά και χρώματα που τοποθετούνται ως επικάλυψη (εικ.117). Μεταξύ αυτών συμπεριλαμβάνονται πάνελ αλουμινίου, πάνελ από ενισχυμένο τσιμέντο, ξύλινα πάνελ, υαλοστάσια. Επίσης, υπάρχουν βαμμένα πάνελ με έντονα χρώματα όπως πορτοκαλί, μπλε, λευκό, κόκκινο, τερακότα, κίτρινο, γκρι και μαύρο, που παράγουν μια πολύχρωμη όψη (εικ.118).⁴² Ένα ακόμα στοιχείο που προκαλεί την απίθανη μίξη είναι τα παράθυρα, σε διάφορα μεγέθη και σχήματα. Οι όψεις ολοκληρώνονται με λεπτομέρειες, όπως οι σκάλες και τα μπαλκόνια που θυμίζουν τις κουपाστές των πλοίων (εικ.119).

⁴¹ <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam>

⁴² <https://es.wikiarquitectura.com/edificio/silodam/>

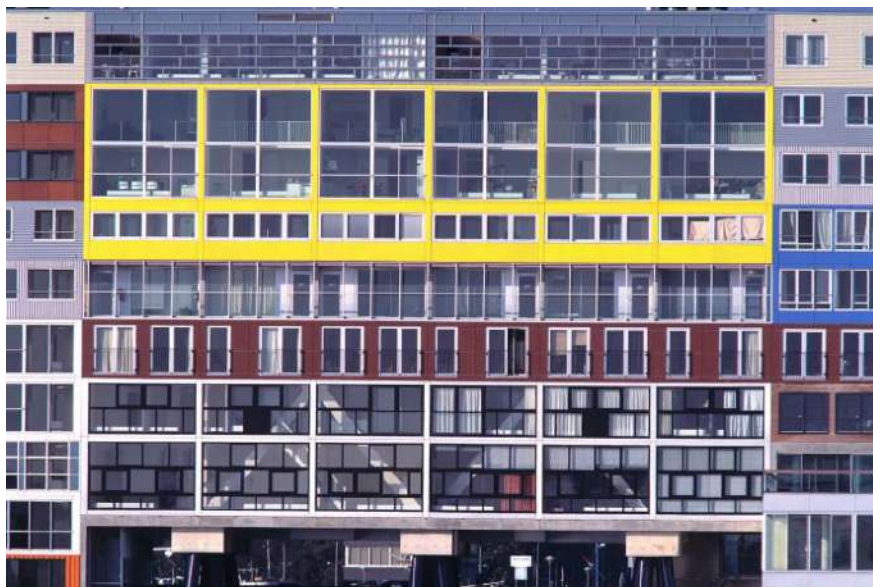
Εικόνα 116 : Γενική εικόνα συγκροτήματος

Εικόνα 117 : Σχέση με το τοπίο, αγκυροβολημένο πλοίο γεμάτο κοντέινερ

Εικόνα 118 : Πολύχρωμη όψη, πάνελ με έντονα χρώματα

Εικόνα 119 : Κτίριο σε πυλώνες, μίξη παραθύρων, χρωμάτων και υλικών

Το κτίριο όμως δεν είναι μια τυχαία στοίβαξη κοντέινερ, παρά την ψευδαίσθηση της μορφής του:

– Εσωτερικά τα διαμερίσματα έχουν ομαδοποιηθεί σε «μίνι γειτονιές», από 4 έως 8 κατοικίες έκαστη, οι οποίες οργανώνονται κατακόρυφα ή οριζόντια ως διακριτές ομάδες ή ζώνες. Έχουν σχεδιαστεί, γύρω από κήπους, πεζογέφυρες, στοές και διαδρόμους που δίνουν πρόσβαση σε κάθε τύπο μονάδας (εικ.120). Οι διαφορετικές γειτονιές που δημιουργούνται είναι ευανάγνωστες στις προσόψεις, καθώς κάθε μία εκφράζεται με διαφορετικά υλικά, παράθυρα και χρώματα δημιουργώντας ένα παζλ (εικ.121).⁴³

– Το σύνολο παρουσιάζει ογκοπλαστικές εκτροπές, όπως αποτμήσεις όγκων και πλατφόρμα-εξώστη που αποτελούν ευκαιρίες για υπαίθριο, στεγασμένο ή και τελείως ανοικτό, δημόσια προσβάσιμο χώρο με θέα την πόλη και τα κανάλια. Αυτές οι δημόσιες «ενέσεις» στο κτίριο υποσκάπτουν την αίσθηση ενός στοιβαγμένου σωρού, ή ενός δυσπρόσιτου πλοίου (εικ.122-123).

– Οι κατοικίες δεν καταλαμβάνουν πάντα ένα τυπικό ύψος κοντέινερ αλλά διαρρέουν σε παραπάνω επίπεδα δημιουργώντας τόσο εξωτερική ποικιλία όσο και ποικιλία τύπων και χωρικών εμπειριών. Χαρακτηριστικό είναι ότι τμήμα του συνόλου μεταφέρει τμήμα της τομής της Unité d'habitation, έργου του Le Corbusier (εικ.124-125).

⁴³ <https://es.wikiarquitectura.com/edificio/silodam/>

Εικόνα 120 : Εσωτερικός κήπος

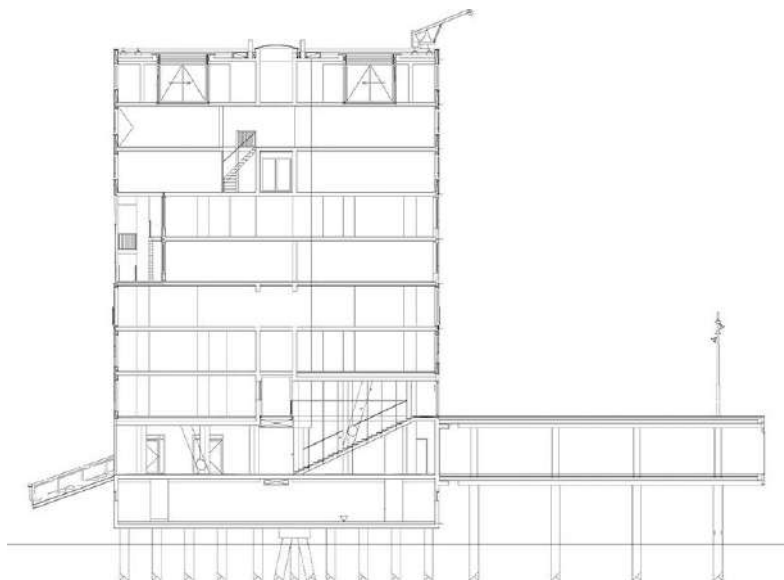
Εικόνα 121 : Γειτονιές ευανάγνωστες στις προσόψεις μέσω διαφορετικών υλικών

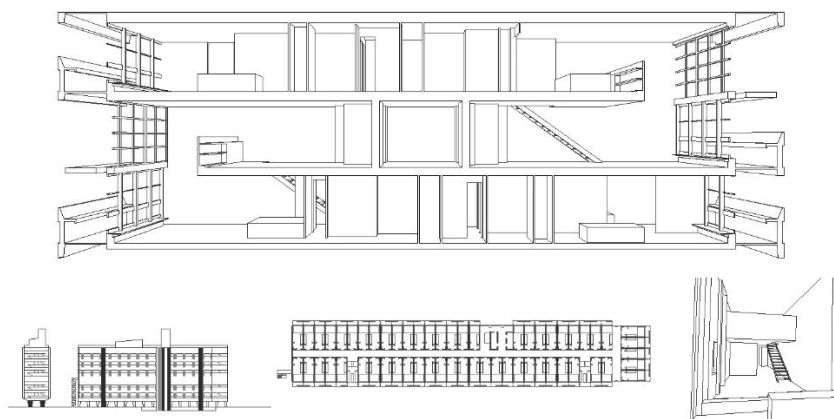
Εικόνα 122 : Μπαλκόνια, πρόσοψη με έντονα χρώματα

Εικόνα 123 : Μπαλκόνια, πρόσοψη με έντονα χρώματα, πρόβολος/αποβάθρα

Εικόνα 124 : Τομή Silodam.

Εικόνα 125 : Τομή Unité d'habitation, έργο του Le Corbusier.

Didden Village, Rotterdam, 2002 – 2006

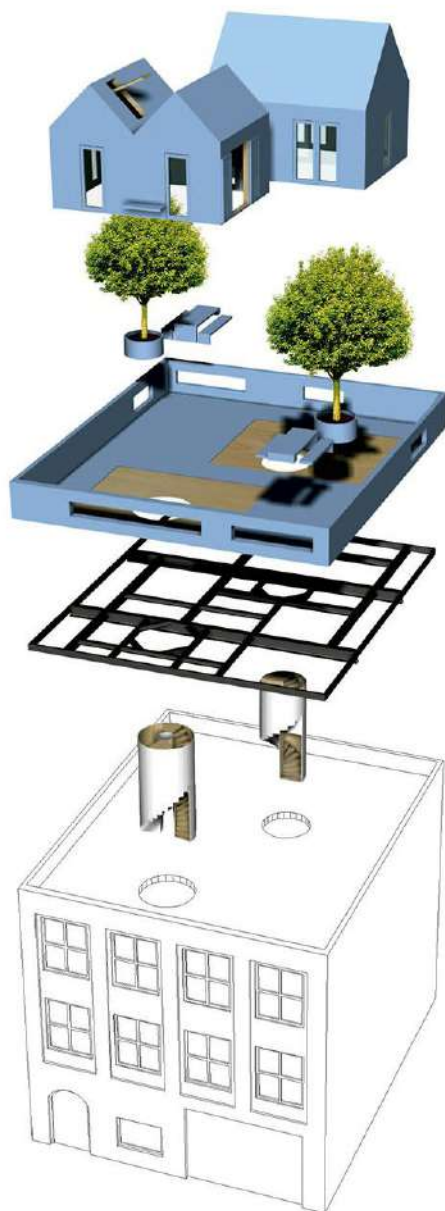
Το Didden Village είναι το πρώτο έργο που δημιουργήσαν οι MVRDV στη γενέτειρά τους, το Ρότερνταμ, της Ολλανδίας. Πρόκειται για την επέκταση μιας κατοικίας, που υλοποιείται στο δώμα ενός ιστορικού κτιρίου. Η ιδέα της επέκτασης, οφείλεται στην πυκνωση που είχε δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια στην περιοχή, έχοντας ως αποτέλεσμα να μην υπάρχει επαρκής ελεύθερος χώρος. Οι MVRDV δηλώνουν για το κτίριο πως «η προσθήκη μπορεί να θεωρηθεί ως πρωτότυπο για την περαιτέρω πυκνωση της υπάρχουσας πόλης. Προσθέτει μια ζωή στέγης στην πόλη. Διερευνά το κόστος για τις δοκούς, την υποδομή και τα πρόσθετα φινιρίσματα και τελικά στοχεύει να είναι χαμηλότερο σε κόστος από την αντίστοιχη τιμή αν η κατασκευή υλοποιούνταν στο έδαφος» (εικ.126).⁴⁴

Η ταράτσα ομοιάζει με απόσπασμα ενός χωριού, τόσο λόγω της μορφής των κτιρίων, αλλά και του τρόπου που έχει διαμορφωθεί ο περιβάλλοντας χώρος. Η μορφή των κτιρίων παραπέμπει στα μικρά αρχετυπικά σπίτια με την δίριχτη στέγη, που τοποθετημένα ως ξεχωριστοί όγκοι, παρέχουν ιδιωτικότητα σε κάθε μέλος της οικογένειας (εικ.127). Στους όγκους τοποθετούνται 3 υπνοδωμάτια των δύο παιδιών και των γονιών. Η πρόσβαση σε αυτά γίνεται χωριστά, μέσω κρεμαστής σπειροειδούς σκάλας από το σαλόνι που βρίσκεται στον από κάτω όροφο. Οι δύο σπειροειδείς σκάλες που πάνε προς τα δύο παιδικά σπίτια – δωμάτια τυλίγονται η μία γύρω από την άλλη, σχηματίζοντας μια διπλή σκάλα με την μορφή έλικας (εικ.128).⁴⁵ Ο τρόπος που έχουν κατανεμηθεί οι όγκοι, επιδιώκει να εξασφαλίσει την ιδιωτικότητα στα δύο υπνοδωμάτια, καθώς τα παράθυρά τους βλέπουν σε διαφορετικές όψεις, ώστε να μην υπάρχει οπτική επαφή. Ακόμη, στον χώρο μεταξύ των υπνοδωματίων, έχουν δημιουργηθεί ποικίλοι χώροι, όπως πλατείες, δρόμοι, σοκάκια. Επίσης, έχουν τοποθετηθεί τραπέζια, υπαίθρια ντους και παγκάκια, βελτιστοποιώντας τον τρόπο ζωής, τα οποία αυξάνουν την αίσθηση ενός χωριού στην κορυφή του κτιρίου (εικ.129,130).⁴⁶

⁴⁴ <https://www.arch2o.com/didden-village-mvrdv/>

⁴⁵ <https://www.archdaily.com/13370/didden-village>

⁴⁶ <https://www.mvrdv.nl/projects/132/didden-village>

Εικόνα 126 : Επέκταση κατοικίας

Εικόνα 127 : Μορφή μικρών αρχέτυπων σπιτιών, ενδιάμεσος χώρος δωματίων

Εικόνα 128 : Πρόσβαση μέσω σπειροειδούς σκάλας

Εικόνα 129 : Ενδιάμεσοι χώροι, πλατείες, δρόμοι, σοκάκια

Εικόνα 130 : Ενδιάμεσοι χώροι, πλατείες, δρόμοι, σοκάκια

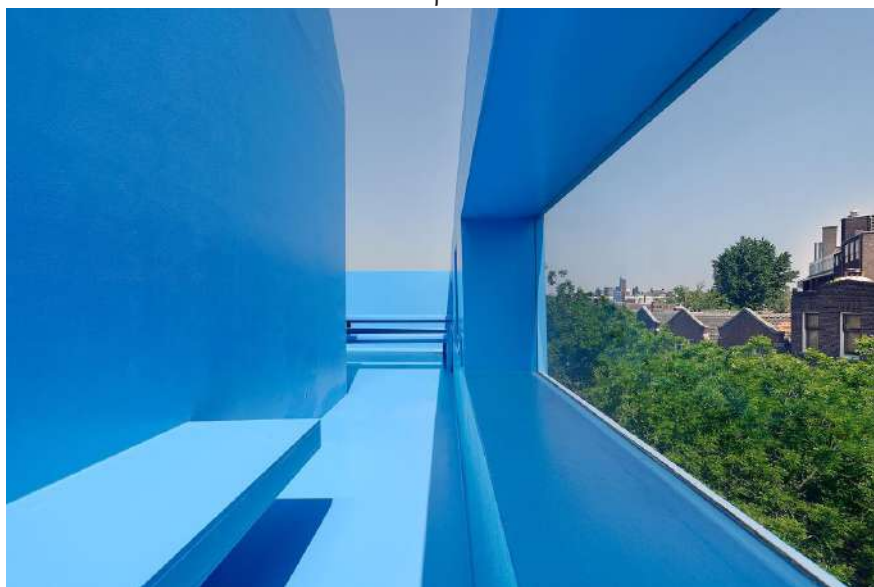
Το χωριό όμως χάνει τον χαρακτήρα μιας απομίμησης, μιας νοσταλγικής τοποθέτησης στην οροφή ενός κτιρίου λόγω:

– Της επικάλυψης του συνόλου από μπλε χρώμα πολυουρεθάνης, ως ένα ενιαίο σεντόνι που καλύπτει όλο το χωριό. Έτσι αρχικά καθιερώνεται μια σαφή διάκριση μεταξύ του παλιού ιστορικού κτιρίου και του νέου χωριού που υλοποιείται, δημιουργώντας μια μπλε στέγη. Αφετέρου και κυριότερα, το έργο παρουσιάζεται ως μια μακέτα, από αυτές που συχνά οι MVRDV χρησιμοποιούν από μπλε εξιλασμένη πολυουρεθάνη κομμένη σε όγκους (εικ.131).

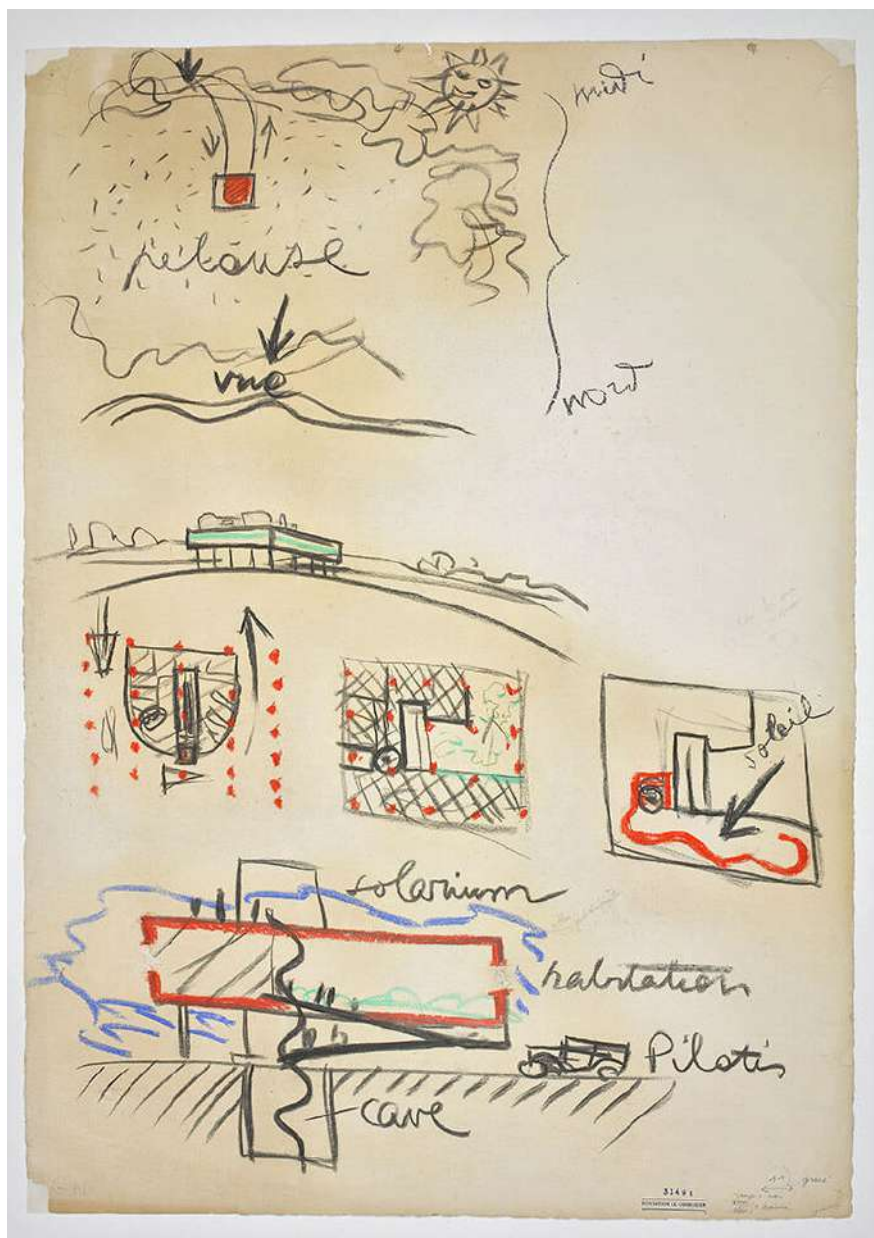
– Του ψηλού στηθαίου με γραμμικές οπές που περικλείει το σύνολο, δημιουργεί μια βάση και κρύβει την εικόνα του χωριού μέσω μιας μοντέρνας ζώνης με τυπικά ανοίγματα *fenêtre en longueur*, μια Villa Savoye στην απόληξη του υφιστάμενου κτιρίου ή στη βάση του χωριού. Η εναλλαγή πλήρους και γραμμικών ανοιγμάτων σκηνοθετεί και ορίζει τη θέα από και προς την επέκταση-δώμα με τρόπο που υπακούει στη θεωρία του Le Corbusier (εικ.132,133).

Εικόνα 131 : Ενιαίοι μπλε ως μανδύας, διάκριση μεταξύ του υφιστάμενου κτιρίου

Εικόνα 132 : Στηθαίο με γραμμικές σπές που περικλείει το σύνολο

Εικόνα 133 : Πέντε σημεία για την αρχιτεκτονική (Villa Savoye) που αποτυπώνονται στο κτίριο

Συμπεράσματα

Στην εργασία έγινε προσπάθεια να κατανοηθούν οι διαφορετικές μεταφράσεις της ανώνυμης αρχιτεκτονικής σε σύγχρονα επώνυμα έργα. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, μέσα από τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν, οι περισσότερες από τις αρχές της ανώνυμης αρχιτεκτονικής έχουν αποτυπωθεί στα έργα, μέσα από κοινές στρατηγικές σχεδιασμού. Από τα παραδείγματα λοιπόν δημιουργήθηκε ένα σύγχρονο αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο με ανώνυμα στοιχεία, που μεταφράστηκαν με διάφορους τρόπους.

Η ανώνυμη αρχιτεκτονική πέρα από τη σχέση με τον άνθρωπο, αναφέρεται στην απλότητα των μορφών, τη σχέση με το τοπίο, τη διαχείριση του μέσα και του έξω, του ημιυπαίθριου και υπαίθριου χώρου, την σχέση με τα υλικά, τον τόπο. Τα παραπάνω, συνολικά ή μερικώς, αποτυπώνονται και σε όλα τα σύγχρονα επώνυμα έργα με διαφορετικούς τρόπους, με σύγχρονα υλικά και κατασκευαστική λογική. Οι τέσσερις κατηγορίες παραδειγμάτων που αναφέρθηκαν, αν και διαφορετικές μεταξύ τους, εστιάζουν σε κοινές στρατηγικές, αναδεικνύοντας με νέες μορφές τα ανώνυμα στοιχεία των ανώνυμων δημιουργών.

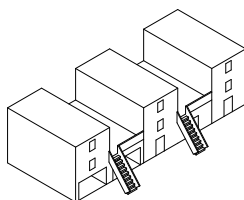
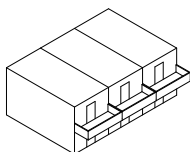
Στα δεκαπέντε παραδείγματα που αναλύθηκαν φαίνεται ο νέος τρόπος σχεδιασμού, που κάνει τα κτίρια να μην θεωρούνται ανώνυμα, παρότι πηγάζουν από ανώνυμα στοιχεία. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τις εξής γενικές χειρονομίες:

- Αρχικά, αρκετά από τα κτίρια δεν αντιμετωπίζονται μεμονωμένα, αλλά συνδέονται, παράγοντας την εικόνα ενός συνόλου. Το παραπάνω προσδίδει στο έργο μεγαλύτερη παρουσία και ισχυροποιεί τη σχέση του με τον δημόσιο χώρο.
- Αναγνωρίζονται αναλογίες, ρυθμός και συνέχεια γραμμών σε όλα τα κτίρια, ενώ σημαντικό στοιχείο αποτελεί η γραμμικότητα και η καθαρότητα των μορφών. Η επιμέλεια αυτή αφαιρεί το ευτελές της ανώνυμης κατασκευής ώστε το έργο να εστιάζει στα σημαντικά στοιχεία της ανωνυμίας.
- Πολλαπλότητα και ευελιξία υπάρχει στα περισσότερα παραδείγματα με αποτέλεσμα την αλλαγή της χρήσης σύμφωνα με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες των κατοίκων, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια ενδιαφέρουσα σχέση μεταξύ εσωτερικού και εξωτερικού και έναν συνολικά «ρευστό» χώρο.
- Η υλικότητα και τα αντικείμενα, με τον ετερόκλητο χαρακτήρα τους που εμφανίζεται στις μορφές, τα χρώματα, τα σχήματα, τις υφές, αποτελούν κύρια στοιχεία της σύνθεσης και αποσπάσματα, δημιουργώντας μια συνολική σύνθεση, συμμετέχοντας δηλαδή στην ιδέα.
- Τέλος, αξιοσημείωτος είναι και τρόπος κατασκευής και ιδίως η ιδιαίτερως επιμελημένη στατική επίλυση που συνήθως μετέχει στην ιδέα σχεδιασμού.

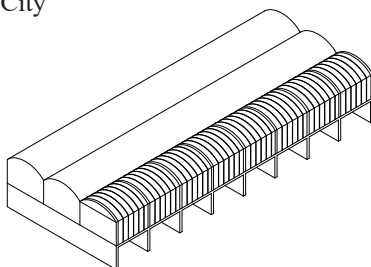
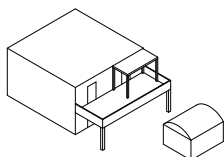
Τα ανώνυμα κτίρια, που αποτελούν μέρος της ιστορίας και της εξέλιξης του πολιτισμού, αποτελούν αφετηρία για τη δημιουργία νέας αρχιτεκτονικής. Τα παραδείγματα που αναλύθηκαν πρωτίτερα, φιλοδοξούν να αποτελέσουν ενδεικτική και όχι περιοριστική απάντηση στο ερώτημα, για το πώς μεταφράζεται

η ανώνυμη αρχιτεκτονική σήμερα. Αυτή η έρευνα αποτελεί τη συνέχεια σε πολλές που έχουν προηγηθεί για το πως στοιχεία ανωνυμία εμφανίζονται σε έργα του μοντερνισμού και κατοπινά. Το αφαιρετικό λεξιλόγιο αλλά και ο ετερόκλητος χαρακτήρας -που φαίνεται από ό,τι σχολιάστηκε παραπάνω πιθανότατα είναι ο κοινός τόπος της σύγχρονης αρχιτεκτονικής πρακτικής που μεταχειρίζεται δημιουργικά την ανωνυμία.

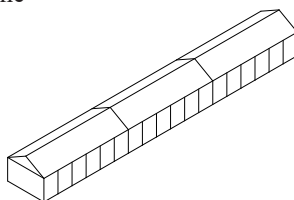
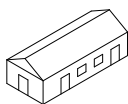
Quinta Monroy

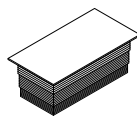
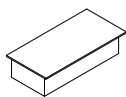
Manifesto City

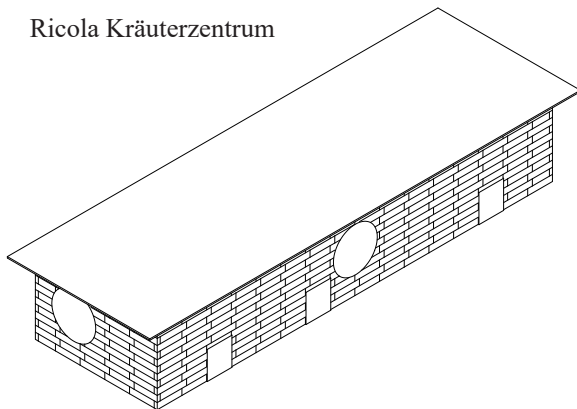
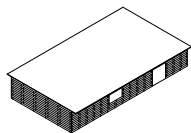
Maison Dordogne

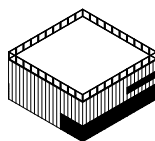
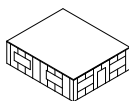
Ricola storage building

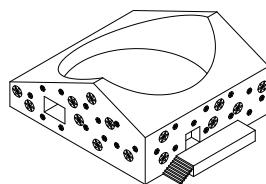
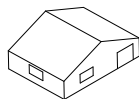
Ricola Kräuterzentrum

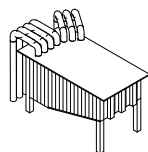
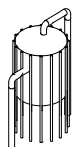
Casa Gordillo

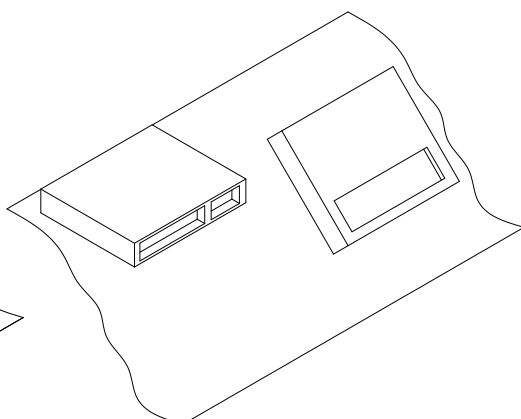
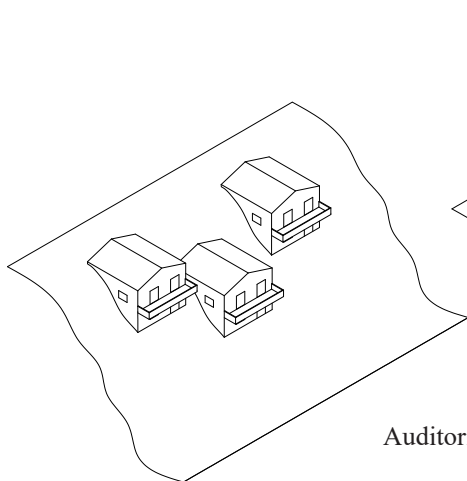
Garoza House

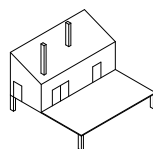
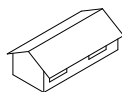
Auditorium A

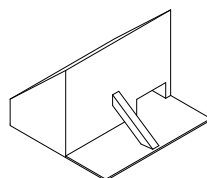
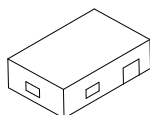
Two Houses in Ponte de Lima

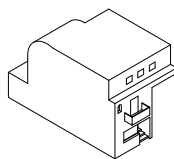
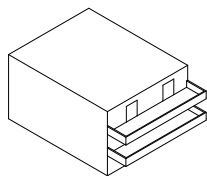
Auditorium Plantahof

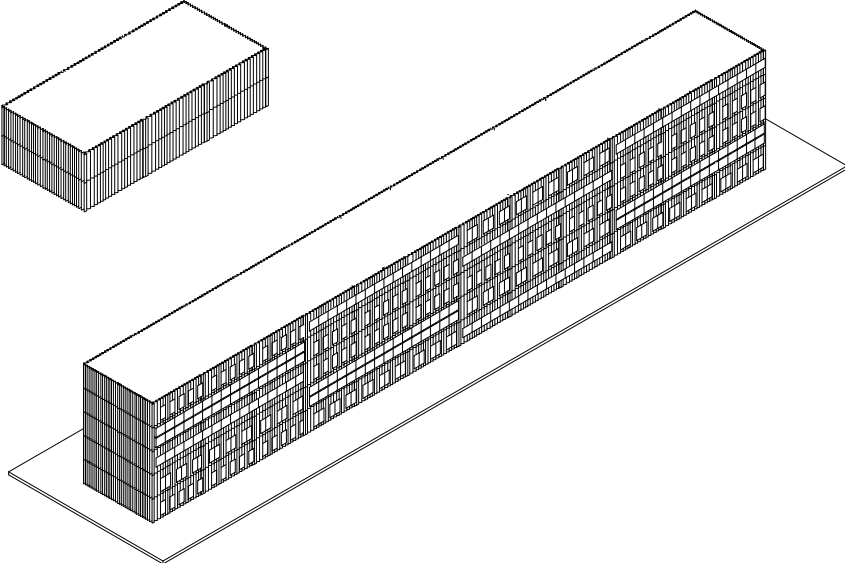
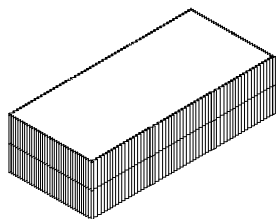
Atelier Bardill

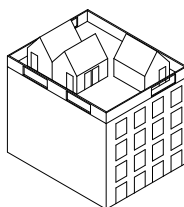
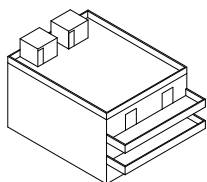
Petalona House

Silodam

Didden Village

Πίνακας εικόνων

1. <https://arquitecturaviva.com/works/viviendas-quinta-monroy-1>
2. ο.π.
3. ο.π.
4. ο.π.
5. ο.π.
6. ο.π.
7. https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental/57098aabe58ece-29ac000148-quinta-monroy-elemental-elevacion?next_project=no
8. ο.π.
9. ο.π.
10. <https://arquitecturaviva.com/works/ciudad-manifiesto-5>
11. ο.π.
12. <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=19>
13. ο.π.
14. <https://arquitecturaviva.com/works/ciudad-manifiesto-5>
15. ο.π.
16. <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=19>
17. ο.π.
18. ο.π.
19. ο.π.
20. ο.π.
21. <http://www.wohnmodelle.at/index.php?id=80,71,0,0,1,0>
22. <https://www.atlasofplaces.com/architecture/maison-dordogne/>
23. ο.π.
24. ο.π.
25. ο.π.
26. ο.π.
27. <https://www.lacatonvassal.com/index.php?idp=17>
28. <https://www.atlasofplaces.com/architecture/maison-dordogne/>
29. ο.π.
30. ο.π.
31. ο.π.
32. ο.π.
33. ο.π.
34. <https://architizer.com/blog/inspiration/stories/architectural-details-herzog-de-meuron-ricola/>
35. ο.π.
36. <https://www.atlasofplaces.com/architecture/ricola-storage-building/>
37. ο.π.

38. ο.π.

39. ο.π.

40. ο.π.

41. ο.π.

42. https://www.archdaily.com/634724/ricola-krauterzentrum-herzog-and-de-meuron/55627ef2e58ece191b0002c8-ricola-krauterzentrum-herzog-and-de-meuron-image?next_project=no

43. ο.π.

44. ο.π.

45. <https://arquitecturaviva.com/works/edificio-ricola-krauterzentrum-2>

46. ο.π.

47. https://www.archdaily.com/634724/ricola-krauterzentrum-herzog-and-de-meuron/55627ef2e58ece191b0002c8-ricola-krauterzentrum-herzog-and-de-meuron-image?next_project=no

48. ο.π.

49. <https://arquitecturaviva.com/works/edificio-ricola-krauterzentrum-2>

50. <https://www.gradhermetic.com/proyectos/casa-gordillo>

51. ο.π.

52. ο.π.

53. ο.π.

54. ο.π.

55. ο.π.

56. https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herrerros-arquitectos/512a91c5b3fc4b11a7009969-garoza-house-herrerros-arquitectos-site-plan?next_project=no

57. ο.π.

58. ο.π.

59. ο.π.

60. <https://www.gessato.com/the-garoza-house-by-herrerros-arquitectos/the-garoza-house-by-herrerros-arquitectos-4/>

61. https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herrerros-arquitectos/512a91c5b3fc4b11a7009969-garoza-house-herrerros-arquitectos-site-plan?next_project=no

62. <https://www.gessato.com/the-garoza-house-by-herrerros-arquitectos/the-garoza-house-by-herrerros-arquitectos-4/>

63. ο.π.

64. <https://www.archdaily.com/643634/auditorium-a-eduardo-souto-de-moura-graca-correia>

65. ο.π.

66. ο.π.

67. ο.π.

68. ο.π.

69. <https://www.dezeen.com/2015/07/16/eduardo-souto-de-moura-graca-cor-reia-auditorio-audiovisual-international-centre-technology-virtual-reality-portale-gre-portugal/>

70. ο.π.

71. <https://divisare.com/projects/287530-eduardo-souto-de-moura-luis-ferreira-alves-two-houses-in-ponte-de-lima>

72. <https://arquitecturaviva.com/works/dos-casas-en-ponte-de-lima-1>

73. ο.π.

74. ο.π.

75. ο.π.

76. ο.π.

77. ο.π.

78. ο.π.

79. <https://www.archdaily.com/218434/plantahof-auditorium-valerio-olgiati-architect>

80. ο.π.

81. <https://www.area-arch.it/en/plantahof-auditorium/>

82. ο.π.

83. <https://www.thisispaper.com/mag/plantahof-auditorium-valerio-olgiati>

84. <https://www.archdaily.com/218434/plantahof-auditorium-valerio-olgiati-architect>

85. ο.π.

86. <https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>

87. <https://divisare.com/projects/399883-valerio-olgiati-august-fischer-atelier-bardill>

88. ο.π.

89. ο.π.

90. ο.π.

91. <https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>

92. <https://divisare.com/projects/399883-valerio-olgiati-august-fischer-atelier-bardill>

93. <https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>

94. <https://divisare.com/projects/399883-valerio-olgiati-august-fischer-atelier-bardill>

95. <https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>

96. <https://www.wallpaper.com/architecture/hans-hollein-bank-interiors-renovation-workac-lima-peru>

97. ο.π.

98. ο.π.

99. ο.π.

100. <https://archello.com/story/8800/attachments/photos-videos/2>
101. ο.π.
102. ο.π.
103. ο.π.
104. <https://www.doma.archi/awards/projects/katoikia-sfa-petralwna>
105. ο.π.
106. <http://www.pointsupreme.com/content/housing/petralona-house.html>
107. <https://www.doma.archi/awards/projects/katoikia-sfa-petralwna>
108. <https://www.archdaily.com/771354/nadja-apartment-point-supreme>
109. ο.π.
110. ο.π.
111. ο.π.
112. <http://www.pointsupreme.com/content/housing/nadja.html>
113. ο.π.
114. ο.π.
115. ο.π.
116. <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam?photo=15873>
117. <https://arquitecturaviva.com/works/viviendas-silodam-10>
118. <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam?photo=15873>
119. <https://archeyes.com/silodam-housing-block-in-amsterdam-mvrdv/>
120. ο.π.
121. <https://www.mvrdv.nl/projects/163/silodam?photo=15873>
122. <https://www.archilovers.com/projects/171273/silodam-gallery?1492033>
123. ο.π.
124. <https://arquitecturaviva.com/works/viviendas-silodam-10>
125. <https://www.cadblocksdownload.com/products/unite-dhabitation>
126. <https://www.mvrdv.nl/projects/132/didden-village?photo=15763>
127. ο.π.
128. <https://arquitecturaviva.com/works/atico-didden-village-1>
129. <https://www.mvrdv.nl/projects/132/didden-village?photo=15763>
130. <https://arquitecturaviva.com/works/atico-didden-village-1>
131. ο.π.
132. ο.π.
133. <https://lecorbusier-worldheritage.org/en/villa-savoye-et-loge-du-jardinier/>

Βιβλιογραφία

Ζήβας Διονύσης, Τα μνημεία και η πόλη, Libro, Αθήνα 1997

Μακρή Κωνσταντίνα, Στρατινάκη Στυλιανή, “Εφήμερη αρχιτεκτονική, η αμφισβήτηση της μονιμότητας” Διαλέξεις 2004.

Κωνσταντίνης Άρης, ΤΑ ΘΕΟΧΤΙΣΤΑ Τοπία και σπίτια στη σύγχρονη Ελλάδα, ΠΕΚ (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ), Οκτώβριος 2008.

Κωνσταντίνης Άρης, Για την Αρχιτεκτονική Δημοσιεύματα σε εφημερίδες, σε περιοδικά και σε βιβλία 1940-1982, Εκδ. ΠΕΚ, 2011, σελ.216

Τριανταφύλλου Γιώργος, ΑΡΧΕΤΥΠΙΑ από τις καλύβες και τα μαντριά στη σύγχρονη τέχνη και αρχιτεκτονική, Κ. ΑΔΑΜ ΕΚΔΟΤΙΚΗ, Ιούλιος 2010.

DOMA 02, Εκδ. Δομές, 2020

Bernard Rudofsky, Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture, Εκδ. University of New Mexico Press, 1964

Αρθρογραφία

Reinhard Goethert, “«INCREMENTAL HOUSING - A proactive urban strategy», Σεπτέμβριος 2010

Margarita Greene και Eduardo Rojas, Incremental Construction: A Strategy to Facilitate Access to Housing, Απρίλιος 2008

Ερευνητικές εργασίες

Μαρία Μιχελάκη, Ευαγγελία Παπαγιάννη, m u d _ w o r l d| Το χωματένιο δημόσιο κτίριο στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες: η συμμετοχή του μελλοντικού χρήστη στην κατασκευαστική διαδικασία και ο κοινωνικός του αντίκτυπος, Πολυτεχνείο Κρήτης, Δεκέμβριος 2018.

Δικτυογραφία

<https://www.lifo.gr/culture/design/i-parexigimeni-anonymi-arhitektoniki-tis-kathimerinotitas>

<https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental>

<https://arquitecturaviva.com/works/ciudad-manifiesto-5>

<https://www.atlasofplaces.com/architecture/maison-dordogne/>

<https://arquitecturaviva.com/works/casa-en-la-dordona>

<https://arquitecturaviva.com/works/almacen-para-ricola-laufen-3>

<https://www.arch2o.com/ricola-krauterzentrum-herzog-de-meuron/>

<https://arquitecturaviva.com/works/casa-gordillo-villanueva-de-la-canada>
<https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herrerros-arquitectos>
<https://www.architectural-review.com/awards/ar-house/garoza-house-in-avila-spain-by-herrerros-arquitectos>
<https://www.archdaily.com/375509/garoza-house-herrerros-arquitectos>
<https://www.architectural-review.com/awards/ar-house/garoza-house-in-avila-spain-by-herrerros-arquitectos>
<https://www.archdaily.com/643634/auditorium-a-eduardo-souto-de-moura-graca-correia>
<https://www.dezeen.com/2015/07/16/eduardo-souto-de-moura-graca-correia-auditorio-audiovisual-international-centre-technology-virtual-reality-portalegre-portugal/>
<https://arquitecturaviva.com/works/dos-casas-en-ponte-de-lima-1>
<https://www.archdaily.com/218434/plantahof-auditorium-valerio-olgiati-architect>
<https://www.nytimes.com/2021/09/20/t-magazine/valerio-olgiati-architecture.html>
<https://www.designboom.com/architecture/valerio-olgiati-auditorium-plantahof/>
<https://www.archdaily.com/58695/atelier-bardill-valerio-olgiati>
<https://www.wallpaper.com/architecture/in-residence-petralona-house-by-point-supreme-architects>
<https://www.dezeen.com/2015/07/24/point-supreme-postmodern-touches-nadja-apartment-athens-patterned-tiles-geometric-screens-yellow-staircase/>
<http://www.pointsupreme.com/content/housing/nadja.html>
<https://www.dezeen.com/2015/07/24/point-supreme-postmodern-touches-nadja-apartment-athens-patterned-tiles-geometric-screens-yellow-staircase/>
<https://www.mvrdiv.nl/projects/163/silodam>
<https://es.wikiarquitectura.com/edificio/silodam/>
<https://www.arch2o.com/didden-village-mvrdiv/>
<https://www.archdaily.com/13370/didden-village>
<https://www.mvrdiv.nl/projects/132/didden-village>
<http://web.mit.edu/incrementalhousing/articlesPhotographs/pdfs/PagesMonday-Mag.pdf>

